

KENNISCENTRUM

IMMATERIEEL

ERFGOED

NEDERLAND

**Radboud
Universiteit**

Adviesrapport

Immaterieel Erfgoed

Faculteit der Letteren

Academisch jaar 2023/2024

Denktank: Cultureel Erfgoed en Publiek (LET-LETMI-DT03)

Creatief eindproduct

Anne Boelen

Bente Janssen

Britt Duijzer

Fien Smits

Fien Jordaens

Frank Zweers

Iza de Kleijn

Lena Eilers

Veerle Broekhuizen

Meili Weijman

10 juni 2024

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	2
1. Inleiding	4
2. Theoretisch Kader	5
2.1 Introductie	5
2.2 Centrale Begrippen en Soorten Erfgoed	7
2.3 Uitdagingen bij het Behoud van Immaterieel Erfgoed voor Musea	9
2.3.1 Uitdagingen	9
2.3.2 Huidige Trends en Aanbevelingen	10
2.4 Conclusie	12
3. Gelderse Musea	13
3.1 Inleiding	13
3.2 Observaties	14
3.2.1 Musea in Domeinen	14
3.2.1.1 Festiviteiten, Rituelen, en Sociale Praktijken	14
3.2.1.2 Spreken, Zingen, en Vertellen	15
3.2.1.3 Uitvoerende Kunsten	16
3.2.1.4 Traditioneel Vakmanschap/Ambachten	16
3.2.2 Aanpak van Tentoonstellen/Presentatie	17
3.2.3 Doelgroepen	20
3.2.4 Participatie	21
3.2.5 Gemeenschap	21
3.2.6 Historisch versus Modern Perspectief	23
3.2.7 Over- en Onderbelichting	29
3.2.8 Grensgebieden	32
3.3 Interviews	32
3.3.1 De Term Immaterieel Erfgoed	33
3.3.2 Presentatie	34
3.3.3 Samenwerkingen met Gemeenschappen	35
3.3.4 Het Publiek	36
3.3.5 Museumdefinitie van ICOM en FARO	37
4. Reflectie Vanuit Onze Eigen Disciplines	38
4.1 Algemene Cultuurwetenschappen/Arts and Culture Studies	38
4.2 Geschiedenis	39
4.3 Nederlandse Taal & Cultuur	40
4.4 Filosofie	41
4.5 Business Administration	43
5. Adviezen en Conclusie	45
5.1 Inleiding	45

5.2 Bewustzijn Term Immaterieel Erfgoed	45
5.3 Presentatie	46
5.4 Samenwerkingen met Gemeenschappen	47
5.5 Het Publiek	48
5.6 Conclusie	48
6. Bibliografie	50
7. Bijlagen	52
7.1 Bijlage 1: Observatielijst Musea	52
7.2 Bijlage 2: Vragenlijst voor Musea	53
7.3 Bijlage 3: Antwoorden Observatielijst Musea	54
7.4 Bijlage 4: Samenvatting Observaties	54

1. Inleiding

Binnen de Radboud Universiteit is er bij ieder minorprogramma ruimte voor een Denktank. In het kader van de Denktank Cultureel Erfgoed en Publiek, hebben wij als interdisciplinair team van tien studenten, ons gebogen over het vraagstuk van immaterieel erfgoed in musea. Deze opdracht, afkomstig van Kenniscentrum van Immaterieel Erfgoed Nederland (KIEN), daagde ons uit om de representatie en omgang van musea met immaterieel erfgoed te heroverwegen en nieuwe suggesties te geven voor eventuele aankomende exposities. We hebben door verschillende bezoeken aan musea en verscheidene gesprekken met museummedewerkers en conservatoren een aantal observaties gedaan die voor ons van belang zijn voor de representatie van immaterieel erfgoed in musea. Al onze bevindingen en observaties hebben wij opgenomen in dit adviesrapport.

Binnen ons onderzoek hebben wij ons alleen gericht op Gelderse musea. Dit om ons onderzoek overzichtelijk en behapbaar te houden en alles zo goed mogelijk te kunnen observeren en op te nemen in ons adviesrapport. Ons adviesrapport zal bestaan uit een aantal onderdelen: we zullen beginnen met een uiteenzetting van het theoretisch kader waarin de theorie die wij meenemen in onze adviezen en waarmee wij onze observaties hebben gedaan, zal worden benoemd. Hierna zullen de observaties van de Gelderse musea en de interviews die wij hebben gehouden met conservatoren en museummedewerkers worden besproken. Vervolgens geven we een reflectie op de Gelderse musea vanuit onze eigen disciplines en zullen de adviezen volgen die wij hebben opgesteld over het tentoonstellen van immaterieel erfgoed. Hiermee bedoelen wij vanuit het oogpunt van de verschillende studies die wij volgen. Tot slot zal er een conclusie worden gegeven, waarin wij onze belangrijkste punten nog een keer zullen samenvatten.

2. Theoretisch Kader

2.1 Introductie

Ieder jaar transformeert het Zwarte Cross festival in Oost-Gelre een oude crosswedstrijd traditie om in een bruisend en levendig muziekfestival die over heel Nederland bekend is. Het is nu het grootst betaalde muziekfestival in Nederland.¹ Dit geldt ook voor het bruisende carnaval in Rio de Janeiro, dat van een lokale traditie uitgroeide tot een wereldfenomeen. Beide voorbeelden illustreren het dynamische en evoluerende karakter van immaterieel erfgoed. Het is iets dat zich altijd blijft ontwikkelen en voortdurend in beweging is: het is nooit statisch. Om immaterieel erfgoed zo goed mogelijk te waarborgen en onderzoeken, is het hebben van een theoretisch kader onmisbaar.

Een theoretisch kader is een essentieel element in elk onderzoeksrapport. Het definieert de basisprincipes en de aannames die een studie ondersteunen. Daarbij biedt het ook een gestructureerd overzicht van bestaande kennis en inzichten die vitaal zijn voor het begrijpen van immaterieel erfgoed. In dit kader leggen we kernconcepten uit, lichten we de huidige methoden toe, en bespreken we trends en uitdagingen binnen dit veld. Zo bouwen we een solide fundament voor ons adviesrapport aan het Kenniscentrum van Immaterieel Erfgoed in Nederland (KIEN), waardoor het verbeteren van behoud en documentatie van immaterieel erfgoed gewaarborgd kan worden.

Immaterieel erfgoed omvat cultureel erfgoed dat niet tastbaar is. Dit kunnen onder meer tradities, handelingen, rituelen, kennis en uitdrukkingen zijn en kan ook gezien worden als ‘levend erfgoed’.² De Engelse vertaling ‘living heritage’ is een vrij gangbare term die vaker voorkomt. In tegenstelling tot tastbaar materieel erfgoed, zoals monumenten, archieven, voorwerpen en landschappen, is immaterieel erfgoed soms lastiger te duiden omdat het om complexe kennis of vaardigheden, sociale gewoonten, voorstellingen en uitdrukkingen kan gaan. Individuen of gemeenschappen kunnen immaterieel erfgoed zien als karakteristiek voor

¹ Zwarte Cross, <https://www.zwartecross.nl/> (geraadpleegd op 30 mei 2024).

² Kien - Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/kien> (geraadpleegd op 27 maart 2024).

hen en hun gemeenschappelijke identiteit. Deze kenmerken van cultureel erfgoed worden dan ook overgedragen van generatie tot generatie, net als andere aspecten van cultuur.³

Bij het 2003 UNESCO Verdrag inzake Bescherming van het Immaterieel Cultureel Erfgoed werd de volgende definitie gegeven:

*“... the practices, representations, expressions, knowledge, skills - as well as the instruments, objects, artefacts, and cultural spaces associated therewith - that communities, groups and, in some cases, individuals recognise as part of their cultural heritage.”*⁴

Deze definitie maakt duidelijk dat het niet alleen gaat om non-fysieke aspecten maar ook om een scala aan objecten die geassocieerd worden met dit erfgoed. Deze objecten krijgen hun culturele betekenis door hun connectie met immateriële kennis en vaardigheden.⁵ Dit sluit aan bij de visie en het doel van het KIEN. Zij geven aan immaterieel erfgoed in Nederland zichtbaar te willen maken in 3 kringen, waarbij naast zichtbaar maken, het ondersteunen van immaterieel erfgoed gemeenschappen een belangrijk doel is. Denk hierbij aan het actueel houden van, en een toekomst geven aan dit soort erfgoed. Dit omdat net als materiaal (tastbaar) erfgoed, het ook van groot belang is voor gemeenschappen, samenlevingen en landen om immaterieel erfgoed te behouden. Het kenniscentrum houdt zich daarom bezig met erfgoedzorg, wat het totaal van zichtbaar maken, ondersteunen, kennisnetwerken vormen, inventaris en register van immaterieel erfgoed omvat. Ook kennisontwikkeling en internationale erfgoed samenwerking zijn belangrijke taken om het immaterieel erfgoed van (gedeelde) erfgoedgemeenschappen te waarborgen.⁶

In de *UNESCO Recommendation on the Protection and Promotion of Museums and Collections, their Diversity and their Role in Society*, wordt erfgoed gedefinieerd als:

“a set of tangible and intangible values, and expressions that people select and identify, independently of ownership, as a reflection and expression of their identities, beliefs, knowledge and traditions, and

³ Immaterieel Erfgoed - Unesco Nederlandse Commissie, <https://www.unesco.nl/nl/dossier/immaterieel-erfgoed> (geraadpleegd op 27 maart 2024).

⁴ Janet Blake, ‘Museums and Safeguarding intangible cultural heritage - facilitating participation and strengthening their function in society’, *International journal of intangible heritage* 13 (2018) 19.

⁵ Ibidem.

⁶ Kien - Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/kien> (geraadpleegd op 23 mei 2024).

*living environments, deserving of protection and enhancement by contemporary generations and transmission to future generations.”*⁷

Erfgoed kan dus gezien worden als een actieve link tussen het verleden, het heden en de toekomstige generaties. Immaterieel erfgoed, dat vaak bekendstaat als ‘levend erfgoed’, is niet alleen van belang vanwege de niet-fysieke aard, maar ook vanwege de objecten, ruimten, personen en groepen die ermee verbonden zijn. Dit erfgoed wordt van generatie tot generatie overgedragen, wat essentieel is voor de voortzetting van culturele diversiteit en adaptatie aan veranderende sociale omstandigheden. Het behoud van immaterieel erfgoed speelt dus een vitale rol in de weerspiegeling, behoud, verandering en vorming van gemeenschappelijke identiteiten, overtuigingen en tradities.⁸ Dit erfgoed is van collectief belang en verdient bescherming van en verrijking door hedendaagse generaties zodat het veilig aan toekomstige generaties doorgegeven kan worden. Dit benadrukt wederom het belang van immaterieel erfgoed als een levend en dynamisch iets, dat voortdurend gevormd en opnieuw geïnterpreteerd wordt in lijn met de huidige sociale (leef)omstandigheden. Deze definitie biedt dus een diepgaand begrip van hoe immaterieel erfgoed fungeert als een essentiële schakel voor het behoud van culturele diversiteit en veranderende culturele praktijken.

2.2 Centrale Begrippen en Soorten Erfgoed

Bij elk aspect van de geschiedenis komen specifieke begrippen voor, zo ook bij immaterieel erfgoed. Dit zijn onder andere de domeinen van immaterieel erfgoed volgens KIEN. Volgens het Kien omvat immaterieel erfgoed alle niet-tastbare aspecten van cultureel erfgoed, zoals tradities, kennis, rituelen en expressies. Dit sluit aan op de definitie van immaterieel cultureel erfgoed van de UNESCO conventie van 2003: *The “intangible cultural heritage” means the practices, representations, expressions, knowledge, skills – as well as the instruments, objects, artefacts and cultural spaces associated therewith – that communities, groups and, in some cases, individuals recognize as part of their cultural heritage.*⁹ Volgens UNESCO manifesteert immaterieel cultureel erfgoed zich in de volgende domeinen: *oral traditions and expressions, including language as a vehicle of the intangible cultural heritage; performing arts; social*

⁷ Janet Blake, ‘Museums and Safeguarding intangible cultural heritage - facilitating participation and strengthening their function in society’, *International journal of intangible heritage* 13 (2018) 28.

⁸ Immaterieel Erfgoed - Unesco Nederlandse Commissie, <https://www.unesco.nl/nl/dossier/immaterieel-erfgoed> (geraadpleegd op 22 mei 2024).

⁹ Unesco – Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, <https://ich.unesco.org/en/convention> (geraadpleegd op 22 mei 2024).

*practices, rituals and festive events; knowledge and practices concerning nature and the universe; traditional craftsmanship.*¹⁰

UNESCO definieert een museum als *a non-profit, permanent institution in the service of society and its development, open to the public, which acquires, conserves, researches, communicates and exhibits the tangible and intangible heritage of humanity and its environment for the purpose of education, study and enjoyment.*¹¹

The International Council Of Museums (ICOM) heeft in 2022 tijdens de general conference in Praag de volgende definitie van museum aangenomen: *A museum is a not-for-profit, permanent institution in the service of society that researches, collects, conserves, interprets and exhibits tangible and intangible heritage. Open to the public, accessible and inclusive, museums foster diversity and sustainability. They operate and communicate ethically, professionally and with the participation of communities, offering varied experiences for education, enjoyment, reflection and knowledge sharing.*¹²

Volgens Sophie Elpers zorgen de snelle transformaties die vandaag de dag plaatsvinden in de wereld ervoor dat de rol van musea wordt herdacht. De nieuwe inrichting van het concept museum zorgde voor het munten van verschillende termen zoals *post-museum, liquid museum, network museum* en *disruptive museum*. Deze concepten houden in dat musea zelf-reflecterende, democratische instituten zijn die opereren in complexe, onderling verbonden netwerken en dat de musea de verschillende wereldbeelden, die steeds meer aandacht krijgen in de museumpraktijk, omarmen.¹³ Deze nieuwe manier van denken over musea gaat samen met het idee dat musea participatief moeten worden. Dit houdt in dat ze actief mensen moeten betrekken als culturele participanten in plaats van passieve consumenten. Daarnaast betekent het dat ze bezig moeten zijn met co-creëren met individuen en gemeenschappen.¹⁴ Een manier waarop actieve participatie in musea wordt aangemoedigd is door een zogenaamde *event of practice*. Elpers definieert dit als een gebeurtenis waarbij de beoefenaars van immaterieel cultureel erfgoed het beoefenen van hun praktijk doen op hun eigen manier (vaak met sterke

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Janet Blake, 'Museums and Safeguarding intangible cultural heritage - facilitating participation and strengthening their function in society', *International journal of intangible heritage* 13 (2018) 28.

¹² ICOM Nederland – Museumdefinitie, <https://icom.nl/nl/over-icom/museumdefinitie> (geraadpleegd op 24 mei 2024).

¹³ Sophie Elpers, 'Past and Future presencing in museums: Four cases of engaging with intangible heritage from the Netherlands', *Volkskunde* 3 (2020) 429.

¹⁴ Ibidem.

emoties) in een museum, wat ze apart zet van de gevestigde concepten, tentoonstellingen en museum performances.¹⁵

2.3 Uitdagingen bij het Behoud van Immaterieel Erfgoed voor Musea

2.3.1 Uitdagingen

Bij het behouden van iets dat zo ongrijpbaar kan zijn als immaterieel erfgoed, zijn uitdagingen niet weg te denken. De uitdaging lijkt op het moment vooral te liggen bij participatie en voor dit onderzoek, de manieren waarop musea kunnen bijdragen aan het borgen van immaterieel erfgoed.

Een begrip dat steeds terugkomt in de discussie rondom immaterieel erfgoed is **participatie**. Bij conventies van UNESCO en de Europese FARO wordt sterk aanbevolen dat instanties de ‘communities’, hen aan wie een bepaald soort erfgoed toebehoort, laat participeren in de manieren waarop het erfgoed tentoongesteld of geconserveerd wordt. Het wordt als belangrijk onderdeel van het behoud van immaterieel erfgoed gezien, maar dit werpt enkele problemen op. Het feit dat er in beide conventies geen richtlijnen gegeven worden over de manieren waarop participatie mogelijk is, is tekenend. In de praktijk wordt dit gereflecteerd in een verscheidenheid aan manieren waarop instanties hiermee omgaan: er zijn projecten waarbij ‘communities’ intensief worden betrokken bij het opzetten van tentoonstellingen, maar ook projecten waarbij enkel om advies van en informatie over de desbetreffende ‘community’ gevraagd wordt. Ook de term ‘community’ is niet zonder problemen. Wie precies deel uitmaakt van een bepaalde ‘community’ is soms lastig te bepalen. Ook de toegankelijkheid om samen te werken met ‘communities’ verschilt.¹⁶ Dit betekent dat participatie bij immaterieel erfgoed op verschillende manieren gebeurt en in verschillende mate. Daarnaast geeft participatie van verschillende actoren per definitie ruimte voor verschillende interpretaties en meningen. Dit kan leiden tot spanningen rondom immaterieel erfgoed, waaronder mogelijk een strijd om eigendom van bepaald erfgoed.

Bij musea lijkt participatie voorlopig te gaan om netwerken, kennis vergaren, het organiseren van activiteiten en evenementen. Hierbij worden de regels en initiatieven rondom

¹⁵ Ibidem, 439.

¹⁶ Emma Waterton & Laurajane Smith, ‘The recognition and misrecognition of community heritage’, *International Journal of Heritage Studies* 16:1-2 (2010), 4-15.

het participeren vaak bepaald door de instanties.¹⁷ Dit heeft tot gevolg dat participatie in het beheer en behoud van immaterieel erfgoed in musea op dit moment slecht toegankelijk kan zijn voor ‘communities’ waartoe het immaterieel erfgoed behoort.

Musea worden gezien als actoren die participatie in het borgen en presenteren van immaterieel erfgoed kunnen faciliteren en verbeteren. Voor dit doel worden musea als ideale instanties gezien, omdat ze tussen de gemeenschappen en officiële erfgoed instanties in staan.¹⁸ Dit is gebaseerd op het idee dat musea de gemeenschap dienen waarin ze staan en zo deze gemeenschap kunnen verbinden met erfgoed instanties. Het archiveren en conserveren, oftewel borgen, van immaterieel erfgoed kan ervoor zorgen dat het erfgoed statisch wordt. Daarentegen kan de presentatie van immaterieel erfgoed in musea voor meer kennis en begrip over het erfgoed zorgen. Daarbij moeten musea mee veranderen in de manier waarop ze erfgoed beheren, vooral op het vlak van presentatie en de manier waarop cultuur op dit moment benaderd wordt. Musea hebben een educatieve rol en kunnen vanuit die rol meehelpen om de huidige ‘consumer based’ benadering van erfgoed te veranderen in een benadering vanuit respect, waardering en begrip voor deze cultuur.¹⁹ Zoals het tot nu toe gezien wordt, kan immaterieel erfgoed hier op twee manieren aan bijdragen. Ten eerste kan erkenning van immaterieel erfgoed musea aansporen om in contact te komen met de gemeenschappen van wie zij erfgoed beheren, of deze gemeenschappen aansporen om contact op te zoeken met musea. De tweede manier, die hier naadloos op aansluit, is door bijbehorende immateriële aspecten toe te voegen aan reeds bestaande collecties. Hierdoor wordt er meer betekenis aan deze collectie toegevoegd.²⁰

2.3.2 Huidige Trends en Aanbevelingen

Als gevolg van de brede opzet van het UNESCO verdrag, zijn het KIEN en musea zelf op zoek moeten gaan naar een manier waarop ze de inhoud van dit verdrag kunnen realiseren. Er zijn aanbevelingen gedaan door UNESCO, maar ook deze aanbevelingen blijven heel breed opgezet aangezien ze universeel toepasbaar moeten blijven. Dit heeft ervoor gezorgd dat

¹⁷ Tuuli Lähdesmäki e.a., *Creating and Governing Cultural Heritage in the European Union* (New York 2020) 121.

¹⁸ Janet Blake, ‘Participation in safeguarding intangible cultural heritage’, *Volkskunde* 3 (2020) 328.

¹⁹ The Roles of Museums in Safeguarding Intangible Cultural Heritage (UNESCO Convention, October 2003). Position Paper for the Expert Meeting, April 5-7, 2004.

²⁰ Ibidem.

instanties als het KIEN zelf een lijst met aanbevelingen hebben ontwikkeld, op basis van eigen ervaringen met de presentatie van immaterieel erfgoed.

Een voorbeeld van een dergelijke lijst met adviezen is ‘Een museaal podium voor immaterieel erfgoed’, dat uitgebracht is door het KIEN. Hierin worden adviezen en tips gegeven aan musea op gebied van co-creatie met erfgoedgemeenschappen. Hierbij worden zaken benadrukt als een gelijkwaardig projectteam en het maken van een goede planning en afspraken. Er wordt onderbouwd dat het belangrijk is dat er meerdere vertegenwoordigers van een gemeenschap betrokken zijn bij het project. Ook wordt meerdere malen positief gesproken over de aanwezigheid van leden van de erfgoedgemeenschap ‘op zaal’. Dit kan bezoekers meer informatie bieden en het nadenken over het erfgoed en de betekenis ervan stimuleren. Daarnaast wordt benadrukt dat het opbouwen van duurzame contacten met erfgoedgemeenschappen belangrijk is.

In het eerder aangehaalde artikel ‘Past and Future Presencing in Museums. Four Cases of Engaging with Intangible Heritage from the Netherlands’ van Elpers wordt gekeken naar de omgang van Nederlandse musea met immaterieel erfgoed. Dit wordt gedaan aan de hand van vier musea: een openluchtmuseum, een stadsmuseum, een museum van religieuze cultuur en een regionaal museum.²¹ Bij het bestuderen van deze musea heeft Elpers vier verschillende benaderingen ontdekt. Bij de eerste benadering wordt de historische collectie gezien als steunen en brandpunt. Dit betekent dat de aandacht wordt getrokken naar de historische objecten in de collectie. Doordat deze objecten weer in de praktijk gebruikt worden krijgen ze een nieuwe betekenislaag. Elpers benoemt drie verschillende manieren waarop een museum aandacht poogt te trekken door immaterieel cultureel erfgoed te betrekken: door de collectie opnieuw te verbinden met een nieuwe contemporaine context, door de collectie tijdelijk te veranderen in een meer ‘hands on’ collectie en door nieuwe contemporaine objecten toe te voegen aan de collectie.²² De tweede benadering gaat over de relatie tussen historisch tastbare objecten en immaterieel cultureel erfgoed. Door praktijken en persoonlijke verhalen krijgt de collectie een immaterieel aspect. Alleen door deze toevoeging kunnen objecten begrepen worden. Er is een verschuiving van een preoccupatie met historische objecten naar een toenemende interesse in de personen, kennis en vaardigheden die het verleden meer toegankelijk maken.²³ De derde benadering gaat over de ervaring van immaterieel cultureel erfgoed. Door deel te kunnen

²¹ Sophie Elpers, ‘Past and Future presencing in museums: Four cases of engaging with intangible heritage from the Netherlands’, *Volkskunde* 3 (2020) 430.

²² Ibidem, 436-437.

²³ Ibidem, 437-438.

nemen aan bijvoorbeeld het maken van traditionele kleding wordt er een zintuiglijke en emotionele erfgoed ervaring opgeroepen. Bezoekers van musea worden gevraagd om zich te identificeren met het verleden in plaats van zichzelf te positioneren als afstandelijke toeschouwers. Hierdoor worden museumbezoekers, al is het maar voor even, deel van de erfgoedgemeenschap.²⁴ De laatste benadering houdt in dat musea omgaan met hedendaagse problemen door hun betrokkenheid met immaterieel erfgoed.²⁵

2.4 Conclusie

In het licht van de uitdagingen en kansen die worden gepresenteerd in de omgang met immaterieel erfgoed, is het duidelijk dat musea een cruciale rol spelen in het behoud en presentatie tussen verleden, heden en toekomst. Hoewel musea voornamelijk gezien worden als bewaarders van materieel erfgoed, is het essentieel voor musea om een transformatie in filosofie en praktijk te ondergaan om ook immaterieel erfgoed te verwerken in hun tentoonstellingen.

Immaterieel erfgoed is een dynamische vorm van erfgoed, wat uitdagingen oplevert wanneer men probeert het te behouden en beschermen. Het is niet tastbaar, maar daardoor niet minder belangrijk.

Musea worden als ideale plekken gezien voor het op gang brengen en begeleiden van processen voor het behoud van immaterieel erfgoed, door hun positie tussen de grotere organisaties en overheden en de erfgoedgemeenschappen aan wie het immaterieel erfgoed toebehoort. Ook voor musea is een goede manier waarop zij dit kunnen doen soms lastig te vinden. Er zijn uitdagingen rondom participatie van erfgoedgemeenschappen en er is het risico dat door immaterieel erfgoed te archiveren en conserveren, het zijn dynamische natuur verliest. Op dit moment is er niet één duidelijke methode voor musea op het vlak van immaterieel erfgoed. Musea staan daarom voor de taak om strategieën en methoden te ontwikkelen die zowel respect tonen voor de traditionele aspecten van dit erfgoed als ruimte bieden voor verandering, met als voorbeeld de participatie van gemeenschappen: samenwerking en co-creatie.

Het integreren van immaterieel erfgoed in musea biedt buiten uitdagingen ook unieke kansen. Musea kunnen zich ontwikkelen tot levendige en interactieve ruimtes die een meer betekenisvolle verbinding tussen bezoekers en cultureel erfgoed kunnen faciliteren, wat kan

²⁴ Ibidem, 438-439.

²⁵ Ibidem, 439-440.

bijdragen aan meer kennis en begrip over verschillende onderdelen van cultuur. Dit vereist een open houding ten opzichte van verandering en innovatie en een zekere bereidheid om buiten traditionele grenzen te treden.

3. Gelderse Musea

3.1 Inleiding

Ons onderzoek is gebaseerd op musea in Gelderland met betrekking tot immaterieel erfgoed, dus in dit hoofdstuk zullen de Gelderse musea besproken worden. Voor ons onderzoek hebben wij musea bezocht en enkele musea geïnterviewd. Kort volgt nu onze dataverzameling en methode.

Voor het onderzoek heeft onze groep musea in Gelderland die immaterieel erfgoed lijken te betrekken in hun tentoonstellingen verzameld. Tijdens het verzamelen van musea hebben wij de locatie in acht genomen, om te zorgen dat er een goede balans is tussen steden en dorpen, en dat elke hoek van Gelderland wordt meegenomen. Hiernaast is er rekening gehouden met de thema's en onderwerpen van musea, zoals oorlog, kunst, ambacht, speelgoed, en geschiedenis, om tot een gebalanceerde verzameling te komen. Aan de hand van deze lijst hebben we de musea benaderd voor een bezoek en een interview.

Vanuit de basiskennis, gecreëerd door het theoretisch kader, hebben wij een observatielijst gemaakt om in te vullen tijdens het museumbezoek (zie bijlage 1). Hierbij zijn de thema's die we uitlichten: de aanwezigheid van immaterieel erfgoed, de doelgroep, de totstandkoming en perspectief, en eventueel grensgebied van erfgoed. Hiernaast hebben we ook een vragenlijst gemaakt voor de interviews (zie bijlage 2), waarin vragen staan die te maken hebben met de term immaterieel erfgoed, de vorm van tentoonstellen, eventuele problemen bij het tentoonstellen, de betrekking met de gemeenschap van desbetreffend immaterieel erfgoed, de toegankelijkheid van het museum, reacties van het publiek, en de verandering van de museumdefinitie van ICOM en FARO.

Nadat het contact was gelegd met de musea hebben er uiteindelijk veertien museumbezoeken plaatsgevonden, waarvan acht bezoeken in maart 2024, vijf bezoeken in april 2024, en één in mei 2024. Deze bezoeken duurden tussen de 30 minuten en vier uur. Hiernaast hebben er zes interviews plaatsgevonden. De bezoeken en interviews zijn uitgevoerd in

tweetalen, om onze observaties te optimaliseren. In dit hoofdstuk zullen eerst de observaties worden toegelicht, waarna een verslag van de afgenomen interviews zal volgen.

3.2 Observaties

3.2.1 Musea in Domeinen

3.2.1.1 Festiviteiten, Rituelen, en Sociale Praktijken

Slot Loevestein

Slot Loevestein is een slot gelegen in het Gelderse Poederoijen en heeft gediend als slot en als Nederlandse staatsgevangenis. Op dit moment is het oude slot open voor publiek, waarbij een rondleiding door het slot, een bezoek aan twee permanente en één tijdelijke tentoonstelling, een eetgelegenheid en zelfs een slaapgelegenheid te beleven zijn als bezoeker (Slot Loevestein, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is vooral het overdragen van de geschiedenis van het slot zelf.

Paleis Het Loo

Paleis Het Loo is een paleis gelegen aan de rand van Apeldoorn dat tot 1975 door leden van de Nederlandse koninklijke familie werd bewoond. In 1984 is het als nationaal museum opengesteld aan het publiek en kun je er als bezoeker onder andere rondleidingen krijgen door de oude kamers van de Oranjes, wandelen door de tuinen en kijken naar de collectie die wordt gewaarborgd in het paleis (Paleis Het loo, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is het verhaal van de familie Oranje en zaken in het paleis die dit ondersteunen.

Kasteel Doorwerth

Kasteel Doorwerth is een kasteel gelegen aan de rand van de Gelderse Veluwe en is opengesteld voor bezoekers zodat zij kunnen beleven hoe het was om vroeger op een landgoed te leven. In het museum kunnen bezoekers ingerichte kasteelvertrekken, het Nederlands Jachtmuseum, de Nationale Bosbouwcollectie en Museum Veluwezoom beleven. Daarnaast kunnen bezoekers gebruik maken van horecagelegenheden gelegen bij het kasteel (Kasteel doorwerth, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is het overbrengen van het dagelijks leven in het kasteel.

Het Nederlandse Openluchtmuseum

Het Nederlandse Openluchtmuseum is een cultuurhistorisch museum in Arnhem. In het buiten- en binnengedeelte van het museum kan de geschiedenis van Nederland door de jaren heen worden teruggevonden. Dit wordt geïllustreerd door middel van oude gebouwen, rituelen en tradities, waarbij gefocust wordt op het weergeven van het dagelijkse leven (openluchtmuseum, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is het overbrengen van het dagelijks leven, rituelen en gebruiken van de culturen die hier worden gepresenteerd.

3.2.1.2 Spreken, Zingen, en Vertellen

De Bastei

De Bastei is een museum gelegen in Nijmegen en vertelt het verhaal van de Waal, de rivier die door Nijmegen stroomt en erg veel betekent heeft voor deze oude stad. In de Bastei worden allerlei verhalen verteld over de rivier; van vestingwerken tot de flora en fauna die de rivier met zich meebrengt. Ook wordt er veel aandacht besteed aan de werking van de rivier en hoe deze samen moet werken met de mens (de bastei, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is de omgang met de Waal en hoe dit invloed heeft gehad op Nijmegen.

Het Vrijheidsmuseum

In het vrijheidsmuseum, dat gelegen is in Groesbeek, staat de Tweede Wereldoorlog centraal. In het museum kan de bezoeker een vaste tentoonstelling en een tijdelijke wisseltentoonstelling bezoeken, waarin de nuance van de Tweede Wereldoorlog centraal staat. De bezoeker wordt aangespoord om na te denken over de verschillende perspectieven die toen, en misschien ook wel nu, meekomen met zo'n bijzondere tijd (Vrijheidsmuseum, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is het overbrengen van het complexe gedachtegoed dat in de Tweede Wereldoorlog aan de orde van de dag was.

Het Airborne Museum

In het Airborne museum in Hartenstein staat de Tweede Wereldoorlog, en in het bijzonder de Slag om Arnhem, centraal. In de vaste expositie kan de bezoeker de Slag om Arnhem van dag tot dag volgen en in de ondergrondse Airborne experience kun je als bezoeker in de schoenen lopen van een Britse parachutist waarbij je de Slag om Arnhem kunt beleven (Airborne, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is het overbrengen van het gedachtegoed dat in de Tweede Wereldoorlog aan de orde van de dag was.

Het Onderduikmuseum

In het Nationaal onderduikmuseum in Aalten wordt de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog verteld door mensen in en uit de omgeving van Aalten zelf. Het museum is gelegen in het voormalige huis van de familie Kempink, een huis dat in de bezettingsjaren erg belangrijk was voor zowel de bezetters als de bezetten. Als bezoeker word je uitgenodigd door het huis te lopen en te ontdekken welke verhalen zich hier hebben afgespeeld (Nationaal Onderduikmuseum, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is het overbrengen van het gedachtegoed dat in de Tweede Wereldoorlog aan de orde van de dag was.

3.2.1.3 Uitvoerende Kunsten

Het Tegelmuseum

Het tegelmuseum in Otterlo is een museum met één van de grootste verzamelingen Nederlandse wandtegels en tegeltaleaus. Als bezoeker word je uitgenodigd de tegels te bezichtigen uit de vaste collectie of uit de wisselende tentoonstelling die iedere keer wordt gecureerd rondom een bepaald thema (Nederlands Tegelmuseum, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat is het ambacht van het tegel maken, ook al wordt dit hier niet gedemonstreerd.

Het Museum Arnhem

Het Museum Arnhem, gelegen in dezelfde stad, bezit een grote collectie moderne en hedendaagse kunst gebaseerd rondom de vormgeving van de stad Arnhem. Naast de vaste collectie kan de bezoeker ook een kijkje nemen bij de altijd wisselende exposities die tijdelijk te zien zijn in het museum (Museum Arnhem, 2024). In dit museum werd het immateriële erfgoed van Arnhem centraal gesteld door de verhalen die achter de architectuur en kunst van Arnhem schuilgaan, ter vertellen.

Het Gebroeders van Lymborch Museum

In het gebroeders van Lymborch huis duik je onder in de geschiedenis van de beroemde schilders van Lymborch. Je wordt als bezoeker uitgenodigd om je te verdiepen in hun levensloop, hun werken en het vakmanschap waar ze alom over geprezen worden (Gebroeders van Lymborch huis, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier tentoon wordt gesteld is vooral het verhaal achter de gebroeders van Lymborch.

3.2.1.4 Traditioneel Vakmanschap/Ambachten

Oude Ambachten en Speelgoed Museum

Het oude ambacht en speelgoedmuseum in Terschuur heeft naast een grote collectie oud speelgoed, ook een grote collectie aan oude ambachten. Als bezoeker kun je een bezoek brengen aan het speelgoedmuseum, aan de oude werkplaatsen waar 160 verschillende ambachten te zien zijn en zijn er daarnaast heel veel activiteiten opgezet voor kinderen, zoals speurtochten en oude Hollandse spelletjes (Ambachtenmuseum, 2024). Het immaterieel erfgoed dat hier centraal staat zijn de oude ambachten die door het hele museum heen gedemonstreerd worden.

Papierfabriek

De papierfabriek in Loenen, ook wel papierfabriek de Middelste Molen, is de enige papierfabriek in Nederland die nog papier produceert op waterkracht en stoom en nog in de oude staat bewaard is gebleven. Als bezoeker kun je een rondleiding krijgen door de papierfabriek waar je het traditionele papier maken van dichtbij kunt aanschouwen (De Middelste Molen, 2024). Het immateriële erfgoed dat hier centraal staat is het maken van papier, dat in het museum duidelijk naar voren komt en dat ook door de bezoeker bezocht kan worden.

Mosterdmuseum

In het mosterdmuseum in Doesburg wordt de mosterd van de familie Gosen Momme nog steeds op traditionele wijze gemaakt. Als bezoeker kun je een kijkje nemen achter de schermen en kan je zelf ook mosterd proeven (Mosterdmuseum, 2024). Het immateriële erfgoed dat hier centraal staat is het maken van mosterd en het ambacht hierachter, wat in het museum ook gedemonstreerd kan worden.

3.2.2 Aanpak van Tentoonstellen/Presentatie

Voor de aanpak van het tentoonstellen en/of presenteren van immaterieel erfgoed, zijn er ons een aantal terugkerende methodes opgevallen die bij veel musea die wij hebben geanalyseerd terugkomen. Deze methodes luiden als volgt:

Reenactment

Reenactment is in wezen het naspelen of ‘heropvoeren’ van bepaalde zaken uit het verleden, uit een fantasiewereld, etc. Er zijn een aantal musea die deze methode gebruiken om immaterieel erfgoed tentoon te stellen. Zo heeft het Vrijheidsmuseum acteurs ingehuurd om boodschappen in filmvorm na te spelen, zodat de bezoeker beter in staat is de nuance waar het Vrijheidsmuseum naar streeft, te beleven en te begrijpen. Maar ook in het Airborne museum is dit element van reenactment terug te vinden, wanneer je de Airborne experience aangaat en je zelf mag meemaken hoe het was om een Britse parachutist te zijn bij de slag om Arnhem. Wat ook onder reenactment kan vallen is het immateriële maakproces wat in veel musea centraal staat: zo kun je in het speelgoed en ambacht museum veel ambachten zien en ook zelf uitproberen en wordt bij de papierfabriek en het mosterdmuseum het hele maakproces van deze producten uitgelegd en eventueel ook gedemonstreerd.

Videobeelden/Foto's en Audio/Muziek

Bij veel musea die proberen immaterieel erfgoed tentoon te stellen, wordt er vaak gebruikgemaakt van films en audio. Zo zijn er vaak films die bepaalde onderwerpen overbrengen, zoals bij het vrijheidsmuseum waar een introductiefilm over de Tweede Wereldoorlog een korte inleiding geeft over dit onderwerp. Maar ook in het museum Arnhem waar door middel van een VR-experience de bezoeker wordt uitgenodigd om meer te leren over de onderwerpen die daar besproken worden, werd veel gebruikgemaakt van film en audio. Audiotours en films over bepaalde onderwerpen zijn wij het meest tegengekomen tijdens onze bezoeken.

Tekst

Tekst wordt vaak ingezet om het verhaal achter iets dat niet tastbaar is te kunnen vertellen. Zo werden in de oorlogsmusea die wij hebben bezocht veel persoonlijke verhalen uitgeschreven en opgehangen naast foto's die met dit verhaal te maken hebben. De geschiedenis van bepaalde ambachten, het maakproces hierachter, de verschillende rituelen die bij een bepaald object komen kijken of het verhaal dat hierachter schuilgaat, zijn dingen die we vaak zijn tegengekomen. Een goed voorbeeld hiervan is terug te vinden in het nationale onderduikmuseum, waar je door persoonlijke verhalen door het museum wordt geleid.

Materiële Objecten

Materiële objecten kunnen in veel gevallen een uiting zijn van het vrij moeilijk uit te beelden immateriële erfgoed. Wij kwamen er dan ook tijdens onze museumbezoeken achter

dat veel musea op deze methode in springen. Vaak om een bepaald gedachtegoed kleur te geven of tastbaarder te maken. Binnen alle musea die wij hebben bezocht kunnen hier voorbeelden voor worden gevonden. Zo wordt bij het Tegelmuseum, het oude Ambacht en Speelgoedmuseum, het museum van de papierfabriek en het mosterdmuseum het materiële object ingezet om het ambacht erachter te kunnen uitleggen; uiteindelijk komt er een materieel object voort uit het immateriële ambacht dat erachter schuilgaat. Bij de drie oorlogsmusea die wij hebben bezocht werd er ook veel gebruikgemaakt van het immateriële object als uitgangspunt voor het tentoonstellen van het gedachtegoed van de oorlog, maar ook bij de verschillende paleizen en de originele zalen en kamers die voor de bezoeker toegankelijk zijn om te bekijken, staan materiële objecten centraal om het verhaal van het immateriële erfgoed over te brengen. Vaak werd er als reden gegeven dat iets tastbaars zien het voor de bezoeker ook allemaal een stuk tastbaarder maakt.

Spel

Een spelelement in de expositie of dat terugkeert in het museum kan een goede manier zijn om de bezoeker uit te nodigen tot meer interactie met het onderwerp dat tentoongesteld wordt. Er zijn verschillende manieren waarop dit element geïnterpreteerd kan worden. Zo kunnen kinderen worden betrokken door een speurtocht of spel dat uitgezet is over het hele museum, waardoor ze wat meer begeleid worden in het proces van door het museum lopen, maar dus ook tegelijkertijd meer bezig zijn met het immateriële erfgoed. Zo heeft de Bastei een bepaalde rondleiding speciaal voor kinderen, heeft het Airborne museum een spel waardoor ouders en kinderen op een voor hen interessante manier zich bezig kunnen houden met de onderwerpen die zich in het museum voordoen en wordt jong en oud bij het speelgoed en ambacht museum betrokken door verschillende spelletjes en speurtochten door het hele museum.

Wij zijn er bij onze bezoeken achter gekomen dat de meeste musea altijd een combinatie gebruiken van deze methodes om het immaterieel erfgoed dat in dat museum centraal staat, te kunnen tentoonstellen.

Een museum dat ons erg is opgevallen in onze observatie is Kasteel Doorwerth, waar eigenlijk alle bovenstaande methodes terugkwamen in de presentatie van het immaterieel erfgoed dat daar bewaard en overgedragen wordt. Zo is er veel reenactment terug te vinden in het kasteel door middel van poppen, echte bewoners van het kasteel die je ‘toevallig’ kunt tegenkomen en mee kunt praten, maar ook doordat je kleding aan mag passen uit die tijd. In

bepaalde kamers worden situaties afgebeeld met geur en geluid en kun je QR-codes scannen die je naar een youtube video leiden van één de bewoners van het kasteel die je laat zien wat de taken en beroepen inhouden die daar werden uitgevoerd. Er zijn rondleidingen rondom het kasteel met een gids, escape routes, inleidende filmpjes en je kunt er ook bourgondisch eten. Kasteel Doorwerth maakt gebruik van haast alle bovenstaande methodes en is er in onze beleving in geslaagd om het immateriële erfgoed goed over te brengen op het publiek. Hierover zullen wij verder praten in het adviesrapport.

3.2.3 Doelgroepen

Het in je achterhoofd houden van een doelgroep die je graag zou willen bereiken tijdens het presenteren van je immateriële erfgoed, werd door een aantal musea die wij hebben bezocht erg expliciet gedaan. Zo zijn er bijvoorbeeld musea die wij hebben bezocht die expliciet een onderscheid maken tussen volwassenen en kinderen. Zo was er bij alle oorlogsmusea sprake van een deel speciaal voor kinderen en ook in het speelgoed en ambacht museum was dit het geval. Kinderen krijgen dan bijvoorbeeld een eigen aparte rondleiding en/of kunnen eigen spellen doen die met het immateriële erfgoed te maken hebben. Zo worden ze betrokken bij onderwerpen die op het eerste gezicht misschien wat minder tot de verbeelding spreken voor jongeren.

Een andere focus op doelgroepen die terugkwam bij musea, was de taal waarin het immateriële erfgoed gepresenteerd werd. Een aantal musea, waaronder het Vrijheidsmuseum en het nationaal onderduikmuseum. Deze musea focusten niet alleen op Nederlands, maar ook op Engels en Duits. Dit kwam doordat ze dicht bij de grens gelegen waren en daardoor ook vaker te maken hadden met bijvoorbeeld Duitse klassen of bezoekers die een bezoek brachten aan het museum. Daarnaast was het ook zo dat het immateriële erfgoed dat werd gepresenteerd zich niet alleen beperkte tot Nederlandssprekenden en was het van belang om ook anderstaligen de mogelijkheid te bieden om het museum te kunnen bezoeken.

Tenslotte merkten wij op dat veel musea immaterieel erfgoed presenteerden dat alleen interessant was voor een bepaald publiek dat ook echt geïnteresseerd was in het immaterieel erfgoed; het onderwerp zelf was vrij niche. Dit is in zekere zin natuurlijk met elk onderwerp het geval, maar bepaalde musea, zoals het Tegelmuseum of de papierfabriek, hebben een wat beperkter publiek door de specificiteit van hun onderwerp. Zij focussen dan ook vooral op de mensen die dit specifieke onderwerp interessant vinden en hebben geen extra speurtochten of

andere zaken die eventuele niet geïnteresseerde bezoekers bij het immateriële erfgoed kunnen betrekken.

3.2.4 Participatie

Onder participatie verstaan wij het betrekken van het publiek bij de presentatie van het immateriële erfgoed. Dit werd bij de musea die wij hebben bezocht juist enorm of juist helemaal niet gedaan en bij de musea die dat wel deden, werd het op allerlei verschillende manieren gedaan.

Zo werd de bezoeker bij Kasteel Doorwerth, het Airborne museum en het Nationaal Onderduikmuseum aangespoord om het immateriële erfgoed echt te beleven. Dit werd gedaan door met ‘echte’ bewoners te praten in Kasteel Doorwerth of door zelf in een onderduikplek te mogen kruipen in het nationaal onderduikmuseum. In het Airborne Museum werd je als bezoeker uitgenodigd zelf door een reenactment van de Slag om Arnhem te lopen. In het Vrijheidsmuseum werd de participatie van het publiek vertolkt door het publiek aan te zetten tot een gesprek over goed en slecht en ze te laten discussiëren over morele dilemma’s die in de Tweede Wereldoorlog aan de orde van de dag waren en in het mosterdmuseum kun je een proeverij boeken waarbij je zelf de mosterd uit de fabriek mag proeven. Bij veel andere musea waarbij de participatie wat minder is, proberen zij de interactie met de bezoeker aan te gaan door ze zelf hun route te laten bepalen door het museum en de bezoeker de keuze te geven of ze uitlegfilmpjes of audio’s wel of niet bekijken.

Tijdens onze bezoeken is bij ons op het gebied van participatie het meeste het Oude Ambachten en Speelgoed Museum opgevallen. In dit museum worden bezoekers uitgenodigd om echt te participeren in het speelgoed, omdat alles aangeraakt en opgepakt mag worden. Daarnaast mogen mensen kijken hoe een ambacht uitgevoerd wordt en worden de bezoekers door de vrijwilligers die het ambacht uitvoeren aangespoord om zelf ook deze ambacht te beoefenen. Zo mag je bijvoorbeeld zelf spinnen in het museum. Daarnaast is er voor de kinderen een speurtocht door het museum en kunnen er oud-Hollandse spelletjes gedaan worden op het speelplein.

3.2.5 Gemeenschap

Het betrekken van de gemeenschap bij het presenteren van het immateriële erfgoed is iets dat verschillende musea die wij hebben bezocht, regelmatig doen. Bij zeven van de dertien musea die wij hebben bezocht, is de gemeenschap betrokken geweest. Hieronder vallen:

Het Vrijheidsmuseum; hierbij zijn veel verhalen van de lokale bevolking opgenomen in het museum. Het Vrijheidsmuseum is van origine een museum dat is opgericht rondom de geschiedenis en de verhalen van de bevolking in Groesbeek en omstreken van de Tweede Wereldoorlog. Op dit moment worden de verhalen uit algemenere bronnen gehaald, maar het museum steunt nog steeds voor het grootste gedeelte van haar collectie op persoonlijke schenkingen van mensen die de Tweede Wereldoorlog heeft meegemaakt.

Het Airborne Museum; in dit museum worden veel persoonlijke verhalen gebruikt als instrument om de geschiedenis van de Slag om Arnhem te kunnen uitleggen. Verhalen van overlevenden en ooggetuigen van dit bepaalde punt in de geschiedenis komen terug in de expositie en vertellen hun verhaal vanuit hun eigen perspectief. Ook werkt het museum veel samen met allerlei partners die ook bijdragen aan het behouden van deze immateriële verhalen en herinneringen.

Het speelgoed en ambacht museum; in dit museum zijn een aantal materialen geschonken door bepaalde families en hiermee delen ze ook de geschiedenis van dat beroep of die ambacht dat hiermee gepaard gaat.

Het nationaal onderduikmuseum; het museum is opgebouwd uit en rondom de verhalen van de gemeenschap die daar in Aalten en omstreken, een belangrijk verhaal heeft gehad in de Tweede Wereldoorlog. De verhalen worden zelf aangeleverd door de mensen die een hoofdrol spelen in het verhaal of de nabestaanden van deze personen. Daarnaast is het museum gepositioneerd in het huis dat in Aalten erg belangrijk was in WOII.

Het is belangrijk om te melden dat de musea die het immaterieel erfgoed representeren vanuit het perspectief van WOII, steeds moeilijker aan nabestaanden komen doordat WOII natuurlijk steeds verder in het verleden komt te liggen. Hierdoor gaven zij aan ook steeds meer donaties en verhalen te accepteren van familie en/of dierbaren van de nabestaanden.

Het Nederlands Openluchtmuseum; de meeste informatie voor de kopieën van gebouwen die hier staan, zijn verkregen van de (laatste) bewoners die daar hebben gewoond. Daarnaast wordt er ook samengewerkt met de mensen die betrokken waren bij de bouw van het pand en het pand zelf dat in het museum komt te staan.

Het Mosterdmuseum; hier wordt nog steeds echte Doesburgsche mosterd gemaakt, een traditie die voor deze fabriek teruggaat naar 1457. Daarnaast heeft de fabriek ook een aantal oude mosterdmolens in de omgeving in bezit, waardoor ze het ambacht van het mosterd maken kunnen bewaken.

En, tot slot, de papierfabriek de Middelste Molen, die door ons uitgelicht wordt omdat deze ons in het bijzonder opviel. Dit komt doordat het gehele museum gemanaged wordt door vrijwilligers die zelf geïnteresseerd zijn in papier maken, waardoor de gemeenschap hier dus zelf werkt. Hierdoor bepaalt de gemeenschap dus ook zelf wat en op welke manier hun werken tentoongesteld worden. Het is een interessante manier van het opzetten van een museum/papierfabriek en wij vonden het dan ook bewonderenswaardig dat deze gemeenschap deze operatie geheel vanuit vrijwillige basis op de been houdt.

3.2.6 Historisch versus Modern Perspectief

In de museale wereld zijn perspectieven essentieel voor het vormgeven van tentoonstellingen. Een historisch perspectief richt zich op het presenteren en interpreteren van gebeurtenissen en culturen zoals ze in het verleden bestonden. Het streeft ernaar bezoekers te verplaatsen naar een andere tijd, vaak met behulp van authentieke objecten, verhalen en soms re-enactments. Een modern perspectief daarentegen benadert de tentoonstelling vanuit hedendaagse kwesties en ideeën, en legt de nadruk op de relevantie van het verleden binnen de huidige sociale en culturele context.

Immaterieel cultureel erfgoed omvat tradities, gebruiken, kennis en vaardigheden die door gemeenschappen worden doorgegeven. Het behoud hiervan is essentieel voor het culturele bewustzijn en de identiteit van samenlevingen. Dit kopje beschrijft hoe de verschillende musea in Gelderland omgaan met de perspectieven van de tentoonstelling, vanuit een historisch of modern perspectief.

De Bastei: Omgang met de Waal

Museum De Bastei hanteert beide perspectieven. De Bastei vertelt het verhaal van het leven rond de rivier de Waal, vanuit de historische locatie van een 16e-eeuwse verdedigingstoren. Op deze bijzondere plek komen rivier, (bouw)historie en natuur samen, wat resulteert in een uniek en inspirerend erfgoed van het rivierengebied. De rivier fungeert als het verbindende element tussen verleden, heden en toekomst.

De tentoonstelling ‘De Waal Over’ biedt de mogelijkheid om via vier interactieve onderdelen zelf te ervaren welke technieken mensen door de eeuwen heen hebben ontwikkeld om de Waal over te steken. Bezoekers kunnen bijvoorbeeld zelf een Romeinse bootbrug bouwen of de rivier oversteken met een kano. De expositie bevat ook informatie over het oversteken in verschillende tijdsperioden, ondersteund door prachtige reconstructiebeelden en foto’s. Er is uitgebreid onderzoek gedaan naar de veranderende loop van de Waal, van de prehistorie tot nu.

Er wordt zowel gekeken naar wat er vroeger was, met opgraving van dieren die tijdens de middeleeuwen leefden, als naar dieren die hier nu leven. De relatie met de rivier de Waal belicht, waarin zowel historische als moderne methoden van waterbeheer centraal staan. Dit erfgoed is van cruciaal belang omdat het kennis en methoden vertegenwoordigt die door generaties heen zijn ontwikkeld om met water om te gaan. Er ligt een kans om klimaatverandering vanuit een historisch perspectief te benaderen, iets wat momenteel ontbreekt maar relevant zou zijn om toekomstige uitdagingen beter te begrijpen.

Vrijheidsmuseum: Representatie van Minderheden

Het Vrijheidsmuseum toont een historisch en modern perspectief. Het klassieke Tweede Wereldoorlog narratief, met een ‘goede’ en ‘slechte’ kant, wordt anders belicht. Het Vrijheidsmuseum biedt een weergave van het Verhaal van Oorlog en Vrijheid zonder Grenzen, met een bijzondere focus op twee cruciale Tweede Wereldoorlog operaties aan het Westfront: Market Garden en Veritable. Deze operaties hadden verstrekkende gevolgen voor het verloop van de oorlog in het Duits-Nederlandse grensgebied en de rest van Europa. Het centrale thema van de vaste expositie is ‘Vrijheid’, waarbij bezoekers verschillende perspectieven krijgen aangereikt op menselijke dilemma’s en onbekende verhalen van zowel burgers als soldaten. Het museum benadrukt dat er nooit één enkel verhaal is en nodigt bezoekers uit om na te denken over hun eigen perceptie van geschiedenis en hun mogelijke handelingen in vergelijkbare situaties. Hierbij worden niet alleen de ontwikkelingen in Nederland, Duitsland en Europa belicht, maar ook de gebeurtenissen op het wereldtoneel. De tentoonstelling beslaat de vooroorlogse periode en de tijd na 1945, en moedigt bezoekers aan om kritisch na te denken over de actualiteit van vrijheid, zowel op mondiale schaal als in het dagelijks leven.

Dit perspectief, deze manier van tentoonstellen, is een toevoeging aan het klassieke historische perspectief. Wat is vrijheid, wat betekent het in onze cultuur en hoe geven wij vrijheid vorm? Deze verhalen zijn onderdeel van immaterieel cultureel erfgoed en daarom een goede toevoeging aan de manieren van te hanteren perspectieven bij een tentoonstelling.

In deze multi perspectieve collectie is ook een sterke representatie van minderheden, waaronder LHBTQ+ verhalen. Dit benadrukt het belang van inclusiviteit en het erkennen van diverse perspectieven binnen het immaterieel cultureel erfgoed.

Airborne Museum: Hedendaagse Focus op Inclusie

De vaste presentatie in het Vrijheidsmuseum vertelt het verhaal van de Slag om Arnhem door persoonlijke verhalen van militairen en burgers uit september 1944 centraal te stellen. Diverse topstukken zijn te bewonderen, zoals de jachthoorn van luitenant-kolonel John Frost, het divisievaantje van de 1st Airborne Division en de Bronzen Leeuw van generaal Sosabowski. Bovendien zijn er talloze interviews te bekijken waarin ooggetuigen van de slag zelf aan het woord komen en hun ervaringen delen over hoe het was om de Slag om Arnhem mee te maken.

Daarnaast wordt de Slag om Arnhem vanuit een militair-historisch perspectief belicht. Bezoekers kunnen de authentieke uitrusting van Britse parachutisten van dichtbij bekijken en zich verdiepen in de strategische en tactische keuzes door middel van kaarten en verhalen.

Hoewel het Airborne Museum op het eerste gezicht niet direct minderheden representeert, wordt wel een hedendaagse visie op inclusie merkbaar in de presentatie. Dit suggereert een subtiele maar aanwezige aandacht voor het integreren van diverse perspectieven binnen het historische narratief.

Tegelmuseum, Ambacht- en Speelgoedmuseum en Papierfabriek: Historisch vs. Hedendaags Perspectief

Het Tegelmuseum, Ambacht- en Speelgoedmuseum en de Papierfabriek leggen geen directe link tussen historische ambachten en hedendaagse problemen, wat een gemiste kans is om de relevantie van deze tradities in de moderne context te benadrukken. Door historische ambachten te verbinden met huidige milieuproblematieken kan een dieper inzicht worden gegeven in de duurzaamheid en continuïteit van cultureel erfgoed.

Museum Arnhem: Analogieën met Hedendaagse Problemen

Museum Arnhem gebruikt vooral een modern perspectief. Daarnaast is er een beeldentuin met een collectie die gratis toegankelijk is. Het museum streeft naar verbinding met bezoekers, de stad en het heden. Het belang van het tonen van verschillende perspectieven

wordt onderstreept door samenwerkingen met kunstenaars, partners en het publiek dat je minder vaak in musea tegenkomt. De collectie bevat hedendaagse kunst en mode. Museum Arnhem koopt voornamelijk kunst gemaakt door vrouwen en kunstenaars met diverse achtergronden.

Duurzaamheid is belangrijk en dit is op verschillende manieren zichtbaar. Het museum werkt energiezuinig en lokaal. Het Museum gebruikt ook modern perspectief bij het ontwerp van de tentoonstelling. Wanden en podia worden opnieuw gebruikt om materiaal verspilling te minimaliseren.

Museum Arnhem maakt gebruik van analogieën om een verband te leggen tussen historische en hedendaagse problemen. Dit is een effectieve methode om bezoekers te laten reflecteren op de relevantie van gebeurtenissen en praktijken in de huidige tijd.

Slot Loevestein: Historische en Moderne Teksten

Slot Loevestein presenteert zichzelf vanuit een historisch perspectief, maar wel met een parallelle moderne interpretatie. Het zeventiende-eeuwse Slot Loevestein wordt gekoppeld aan het moderne, om zo de problematiek van toen en nu te contextualiseren.

De tentoonstelling in Slot Loevestein biedt een verkenning van de veelzijdige geschiedenis van het kasteel, met nadruk op de middeleeuwen, de periode als staatsgevangenis en de rol binnen de Hollandse Waterlinie. Het slot functioneerde aanvankelijk als een strategisch verdedigingswerk en handelspost, en later als gevangenis waar onder andere Hugo de Groot op wijze ontsnapte. Door middel van archeologische vondsten en historische documenten krijgen bezoekers inzicht in de sociale, politieke en militaire ontwikkelingen van Nederland, en de bredere Europese context waarin deze plaatsvonden. Deze benadering belicht de interactie tussen lokaal en internationaal historische gebeurtenissen en hun invloed op de huidige tijd.

Moderne interpretaties naast historische uitleg, waarbij verschillende kleuren worden gebruikt om de teksten te onderscheiden. Dit visuele onderscheid helpt bezoekers om de continuïteit en veranderingen in perspectieven door de tijd heen te begrijpen.

Mostermuseum: Toegankelijkheid van Immaterieel Erfgoed

Het Mostermuseum wordt vanuit een historisch perspectief gepresenteerd. Het traditionele proces om mosterd maken. Het Mostermuseum biedt een kijk op de geschiedenis en productie van de Doesburgse mosterd en azijn. Bezoekers kunnen de producten proeven en

het verhaal van de mosterd- en azijn bereiding ontdekken. Het museum is ontworpen om te inspireren en te informeren, met opties voor zelfgeleide tours en rondleidingen.

De focus ligt op de traditionele bereidingswijzen en de historische context van de Doesburgsche mosterd- en azijnfabriek.

Het Mosterdmuseum ondervindt wel moeilijkheden bij het toegankelijk maken van het immateriële erfgoed, want het uitbeelden vindt alleen plaats indien minimaal tien mensen gereserveerd hebben. Dit beperkt de mogelijkheid om bredere bekendheid te geven aan deze traditionele vaardigheid.

Nationaal Onderduikmuseum: Wisselwerking tussen Verleden en Heden

Het Nationaal Onderduikmuseum stelt tentoon aan de hand van het historische perspectief. De geschiedenis van onderduiken en verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog door middel van kleine, persoonlijke verhalen van gewone burgers in de grensstreek. Het museum bevindt zich in het huis van de familie Kempink, waar acht onderduikers op zolder verborgen zaten en de Duitse Ortskommandant zijn bureau had. De kelder diende als schuilplaats tijdens bombardementen. Deze verhalen bieden inzicht in de keuzes en dilemma's van de gemeenschap in zowel gewone als buitengewone tijden, en verbinden de geschiedenis met hedendaagse democratie en rechtsstaat.

Bezoekers kunnen zelf de verhalen ervaren door in een schuilkelder of een onderduikkamer te zitten. Dit biedt een verbinding met de moderne mens. Daarnaast toont een tijdelijke tentoonstelling foto's uit de Tweede Wereldoorlog naast foto's van de oorlog in Oekraïne, waardoor de historische en hedendaagse ervaringen van conflict en onderduiken worden verbonden.

Deze wisselexposities van perspectieven, om zo een link te leggen tussen de Tweede Wereldoorlog en actuele conflicten, zoals de oorlog in Oekraïne, bieden een krachtige context voor bezoekers om de doorlopende impact van oorlog en onderduiking te begrijpen.

Het museum zou wellicht een rol kunnen spelen in de 4 en 5 mei herdenkingen, wat de betekenis van herdenken in een bredere historische en hedendaagse context zou versterken.

Paleis 't Loo: Integratie van Hedendaagse Problemen

Het Paleis 't Loo gebruikt historische en moderne perspectieven. Paleis 't Loo betreft hedendaagse problemen, zoals het koloniale verleden, bij de presentatie van het koningshuis en diens geschiedenis. De tentoonstelling omslaat het Paleis zelf, met Oost- en Westvleugel, de benedenverdieping en het dak, en tot slot de tuin. Al deze ruimte wordt gebruikt voor het

historische perspectief. De Oostvleugel is rustiger ingedeeld en laat de 17e eeuw zien, de Westvleugel is drukker en laat de 19e en 20e eeuw zien.

Er is potentieel voor een prominenter gebruik van tradities zoals Koningsdag en de Oranjevenering in tentoonstellingen, wat de hedendaagse relevantie van koninklijke tradities zou benadrukken.

Kasteel Doorwerth: Activiteiten en KIEN-domein

Kasteel Doorwerth gebruikt het historische perspectief. Het toont de geschiedenis van het kasteel van 1260 tot nu, en laat de verhalen van het kasteel zien, bijvoorbeeld hoe men leefde. Alle aspecten van het leven worden in de verschillende ruimtes van het kasteel belicht.

Kasteel Doorwerth organiseert activiteiten die het belang van natuur, cultuur en geschiedenis belichten, wat valt onder het KIEN-domein (Kennis van Natuur en Universum). Dit initiatief verbindt immaterieel erfgoed met actuele milieuproblematieken en benadrukt de noodzaak van duurzaam beheer en behoud van culturele en natuurlijke hulpbronnen.

Gebroeders Van Lymborch Huis

Het Gebroeders Van Lymborch Huis toont een historisch perspectief. In het museum zijn vele kopieën van de schilderijen van de gebroeders Van Lymborch te zien, gepresenteerd in verschillende formaten, samen met een aantal historische objecten gerelateerd aan schilderkunst. Het immateriële aspect wordt belicht door verhalen van vrijwilligers en een geprojecteerde film. Er liggen kansen voor het tonen van immaterieel erfgoed, omdat het museum slechts de geschiedenis toont, maar niet de verhalen die daarachter liggen.

Het Nederlandse Openluchtmuseum

Het Nederlandse Openluchtmuseum hanteert het historisch perspectief, maar de bezoeker wordt aangespoord om na te denken over de verschillen en gelijkenissen met het heden. Het museum besteedt aandacht aan actuele problemen door deze te vergelijken met het verleden. Zo wordt bijvoorbeeld op verschillende locaties uitgelegd hoe deze processen nu plaatsvinden en hoe ze vroeger gebeurden. Bezoekers worden uitgenodigd om na te denken over hun eigen standpunt hierover door middel van gerichte vragen.

Conclusie

Het onderzoek toont aan dat er uiteenlopende benaderingen zijn in de omgang met immaterieel cultureel erfgoed binnen musea. Hoewel sommige instellingen effectieve

methoden hebben ontwikkeld om historische en hedendaagse perspectieven te integreren, is er ruimte voor verbetering in de verbinding tussen tradities en moderne uitdagingen zoals klimaatverandering en inclusiviteit. Het versterken van deze verbanden kan niet alleen het bewustzijn en de waardering voor immaterieel erfgoed vergroten, maar ook bijdragen aan duurzame en inclusieve culturele praktijken.

3.2.7 Over- en Onderbelichting

Een belangrijk aspect van dit onderzoek is de balans tussen overbelichting en onderbelichting van bepaalde thema's, waarbij sommige aspecten overdreven worden gepresenteerd (overbelichting) terwijl andere onderbelicht blijven.

De Bastei

Bij De Bastei wordt de relatie met de rivier de Waal centraal gesteld, waarbij zowel historische als moderne methoden van waterbeheer worden belicht. Dit erfgoed is van groot belang omdat het kennis en technieken vertegenwoordigt die door generaties heen zijn ontwikkeld om met water om te gaan. Echter, er lijkt sprake te zijn van een zekere onderbelichting van de historische benadering van klimaatverandering. Door klimaatverandering vanuit een historisch perspectief te benaderen, kan men beter begrijpen hoe vroegere generaties omgingen met vergelijkbare uitdagingen, wat nuttige inzichten kan bieden voor de toekomst.

Vrijheidsmuseum

Het Vrijheidsmuseum legt sterke nadruk op de representatie van minderheden binnen haar collectie, waaronder LHBTQ+ verhalen. Dit benadrukt het belang van inclusiviteit en het erkennen van diverse perspectieven binnen het immaterieel cultureel erfgoed. Hier wordt effectief omgegaan met de potentie voor overbelichting, waarbij het museum zorgdraagt voor een evenwichtige presentatie zonder een specifieke groep te bevoordelen ten koste van anderen.

Airborne Museum

Hoewel het Airborne Museum op het eerste gezicht minder gericht lijkt op de representatie van minderheden, is er een duidelijke hedendaagse visie op inclusie merkbaar in de presentatie. Dit suggereert een subtiele maar aanwezige aandacht voor diversiteit binnen het

historische narratief, wat voorkomt dat inclusie onderbelicht blijft en een belangrijke rol speelt in het moderne museumbelid.

Tegelmuseum, Ambacht- en Speelgoedmuseum en Papierfabriek

Deze musea leggen geen directe link tussen historische ambachten en hedendaagse problemen, wat een gemiste kans is. Deze onderbelichting van de relevantie van historische ambachten in de moderne context kan worden gecorrigeerd door deze tradities te verbinden met huidige milieuproblematieken. Dit zou niet alleen de duurzaamheid en relevantie van cultureel erfgoed benadrukken, maar ook de continuïteit ervan versterken.

Bij het Tegelmuseum ligt de focus op de visuele kunst, niet op het proces en de betekenis ervan. Dit is een gemiste kans en kan verbeterd worden.

Bij het Ambacht en Speelgoedmuseum worden veel spullen zonder bijbehorend verhaal tentoongesteld. Het zou de collectie ten goede komen als er meer verhalen worden toegevoegd.

Bij de Papierfabriek is het verhaal van de rondleider essentieel om het te begrijpen. Niets van de tentoonstellingen wordt audiovisueel ondersteund, hier liggen mogelijkheden.

Museum Arnhem

Museum Arnhem gebruikt analogieën om een verband te leggen tussen historische en hedendaagse problemen. Dit is een effectieve methode om bezoekers te laten reflecteren op de relevantie van historische gebeurtenissen en praktijken in de huidige tijd. Het museum voorkomt hiermee overbelichting van enkel hedendaagse problemen door een evenwichtige presentatie te bieden die zowel verleden als heden omvat.

Slot Loevestein

Slot Loevestein presenteert moderne interpretaties naast historische uitleg, waarbij verschillende kleuren worden gebruikt om de teksten te onderscheiden. Dit visuele onderscheid helpt bezoekers om de continuïteit en veranderingen in perspectieven door de tijd heen te begrijpen. Door zowel historische als moderne teksten te presenteren, voorkomt het museum de overbelichting van één van beide tijdsperiodes en biedt het een gebalanceerd inzicht.

Mosterdmuseum

Het Mosterdmuseum ervaart uitdagingen bij het toegankelijk maken van immaterieel erfgoed zoals het maken van mosterd, omdat demonstraties alleen plaatsvinden bij reserveringen van minimaal tien personen. Deze onderbelichting van de toegang tot

immaterieel erfgoed beperkt de mogelijkheid om een breder publiek te bereiken en de waarde van deze traditionele vaardigheid te benadrukken.

Nationaal Onderduikmuseum

Het Nationaal Onderduikmuseum maakt gebruik van wisselexposities om een link te leggen tussen de Tweede Wereldoorlog en actuele conflicten zoals de oorlog in Oekraïne. Deze aanpak biedt een krachtige context voor bezoekers om de voortdurende impact van oorlog en onderduiking te begrijpen. Het museum voorkomt hiermee de overbelichting van een enkel conflict door meerdere conflicten naast elkaar te plaatsen. Er wordt gesuggereerd dat het museum een rol kan spelen in de 4/5 mei herdenkingen, wat de betekenis van herdenken in een bredere historische en hedendaagse context zou versterken.

Paleis 't Loo

Paleis 't Loo betreft hedendaagse problemen, zoals het koloniale verleden, bij de presentatie van het koningshuis en diens geschiedenis. Er is potentieel voor een prominentere rol van tradities zoals Koningsdag en de Oranjevereniging in tentoonstellingen, wat de hedendaagse relevantie van koninklijke tradities zou benadrukken en hun betekenis in de huidige samenleving zou onderstrepen. Dit voorkomt de onderbelichting van deze tradities en biedt een uitgebreid inzicht in hun huidige betekenis.

Kasteel Doorwerth

Omdat Kasteel Doorwerth onder het KIEN-domein (Kennis van Natuur en Universum) valt, verbindt het museum immaterieel erfgoed met actuele milieuproblematieken en benadrukt de noodzaak van duurzaam beheer en behoud van culturele en natuurlijke hulpbronnen. Door deze integratie wordt de overbelichting van enkel culturele of natuurlijke aspecten voorkomen.

Gebroeders Van Lymborch Huis

Bij het Gebroeders Van Lymborch Huis zou er meer aandacht mogen zijn voor de technieken van de schilderkunst die de gebroeders gebruikten, zeker omdat ze wel als 'hun tijd vooruit' beschreven worden wat betreft techniek. Maar waarom dit is wordt nauwelijks toegelicht. Deze technieken zijn immaterieel erfgoed, en worden te weinig belicht.

Het Nederlandse Openluchtmuseum

Het Nederlandse Openluchtmuseum combineert materieel erfgoed met het immateriële erfgoed dat erbij hoort, wat de scheidslijn doet vervagen. Wanneer er echter op een locatie geen presentator aanwezig is, valt het immateriële onderdeel al snel weg. Hier kan over worden nagedacht, dat er eventueel meer ‘verhalenvertellers’ beschikbaar zijn, of juist minder nodig waarbij bezoekers zelf zonder begeleiding het immateriële erfgoed kunnen ervaren.

Conclusie

Het onderzoek toont aan dat er diverse benaderingen bestaan in de omgang met immaterieel cultureel erfgoed binnen musea. Sommige instellingen hebben effectieve methoden ontwikkeld om historische en hedendaagse perspectieven te integreren, maar er is ruimte voor verbetering in het verbinden van tradities met moderne uitdagingen zoals klimaatverandering en inclusiviteit. Het versterken van deze verbanden kan niet alleen het bewustzijn en de waardering voor immaterieel erfgoed vergroten, maar ook bijdragen aan duurzame en inclusieve culturele praktijken. Het is essentieel om een balans te vinden tussen overbelichting en onderbelichting van verschillende thema's om een evenwichtig en representatief beeld te bieden.

3.2.8 Grensgebieden

Een veel voorkomende observatie was dat musea materieel erfgoed combineren met het immateriële erfgoed dat erbij hoort, de scheidslijn is dus soms wat lastiger te zien.

Bij het Airborne museum bijvoorbeeld heeft het museum veel materieel en immaterieel erfgoed dat met elkaar verweven is. Er is voor ons wel een verschil tussen materieel erfgoed dat ondersteund wordt door immateriële verhalen en immaterieel erfgoed dat wordt vormgegeven door materiële media. Dit tweede is natuurlijk interessant voor ons onderzoek.

3.3 Interviews

Teneinde de presentatie van immaterieel erfgoed in Gelderse musea te onderzoeken, zijn naast het doen van observaties ook zes gesprekken gevoerd met conservatoren van verschillende musea. Tijdens het houden van de interviews is een vaste vragenlijst gehanteerd (zie bijlage 2). In deze paragraaf zullen de belangrijkste bevindingen worden gedeeld.

Voor dit onderzoek is gesproken met conservatoren en andere medewerkers van het Tegelmuseum, de Middelste Molen, het Oude Ambachten en Speelgoed Museum, Kasteel Doorwerth, het Vrijheidsmuseum en het Nationaal Onderduikmuseum.

3.3.1 De Term Immaterieel Erfgoed

Alle gesproken conservatoren zijn bekend met de term immaterieel erfgoed. Hoe de instelling zich tot het begrip verhoudt, wisselt daarentegen wel. Voor het Nederlands Tegelmuseum vormde de vorm van erfgoed bijvoorbeeld geen focusgebied: de tegels vertalen in het museum vooral een verhaal over de ambacht, mode en beeldcultuur door de eeuwen heen. Het ambacht van het maken van tegels zelf staat minder centraal. Anders is dat bij papierfabriek de Middelste Molen, waar het maken van papier het immaterieel erfgoed vormt. De vrijwilligersorganisatie tracht de historische ambachtelijke praktijk door te geven aan de bezoekers en laat hen kennismaken met de Fourdrinier Langzeefmachine. Ook het Oude Ambachten en Speelgoed Museum presenteert immaterieel erfgoed met het doel de kennis door te geven aan toekomstige generaties. Deze vorm van alledaags erfgoed, zo toont het museum onder meer glas-in-lood maken en een opzet van een oude supermarkt, wat wordt gezien als representatief voor Nederland in het algemeen.

Musea zijn zich tevens bewust van hun eigen positie binnen immaterieel erfgoed. Zo vindt bij Kasteel Doorwerth jaarlijks een slipjacht plaats en neemt het Vrijheidsmuseum in Groesbeek actief deel aan de organisatie van de herdenking op 4 en 5 mei. ‘Wij zijn niet enkel tentoonstellers van potentieel immaterieel en materieel erfgoed, maar ook deelnemers’, vertelt een conservator. Ook het Nationaal Onderduikmuseum sluit zich aan bij dergelijke organisaties. Meerdere instellingen merkten op dat immaterieel erfgoed is toegenomen in de presentaties. Waar eerder enkel een fysiek object in het museum werd gepresenteerd, wordt hier nu een stuk immaterieel erfgoed toegevoegd.

Het merendeel van de musea stelt zich niet per definitie te concentreren op het tonen van immaterieel erfgoed, maar dat onbewust wel in hun collectie op te nemen. Zo ook binnen Kasteel Doorwerth. Hoewel de inrichting niet op immaterieel erfgoed is afgestemd, worden er in het kasteel wel verhalen verteld over onder meer de eetcultuur en de jacht. Ook het thema ‘Kasteel in Bedrijf’, een samenwerking van het jachtmuseum, Heerlijkheid Doorwerth en de geschiedenis van de bosbouw, is een voorbeeld van een vertelling waarbij immateriële aspecten worden getoond.

Meerdere conservatoren wierpen de vraag op wat de grenzen zijn rondom immaterieel erfgoed: wanneer behoort iets dan al niet tot het begrip? En in hoeverre is het wenselijk om de scheidslijnen te kennen?

3.3.2 Presentatie

Voor de presentatie van immaterieel erfgoed maken conservatoren doorgaans voornamelijk gebruik van materieel erfgoed. Het tonen van objecten vormt, volgens enkele geïnterviewden, namelijk de unieke positie van musea. Waar men ook via boeken, podcasts en documentaires kan leren over bepaalde thematiek, wordt het in een museum mogelijk om de kennis concreet te maken. ‘We maken het immaterieel erfgoed tastbaar’, stelt een conservator. ‘Dat is de reden waarom je niet op de bank blijft zitten en Netflix aan zet: in het museum heb je het tastbare object.’ Daarom wordt in het Vrijheidsmuseum de bevrijdingsvreugde getoond aan de hand van de voor die gelegenheid gedragen kleding en mogen bezoekers van het Oude Ambachten en Speelgoed Museum zoveel mogelijk objecten aanraken, teneinde een authentieke ervaring te creëren.

Hoewel het zien en voelen van objecten wellicht de kracht van een museumervaring vormt, merken Gelderse conservatoren dat het toch het verhaal is dat een object interessant maakt. ‘Het is een tendens dat musea zich steeds meer bezighouden met immaterieel erfgoed en de reden daarvan is dat men ziet: het voorwerp alleen is niet interessant’, onderschrijft een conservator. ‘Het verhaal erachter maakt het boeiend.’

De keuze voor het narratief maakt de, soms enigszins statische collectie van musea, dynamisch. Daarbij werken conservatoren onder meer met *exemplars* en zoeken zij de relatie met de hedendaagse bezoeker. In het bijzonder bij de oorlogsmusea is dat narratief in de loop der jaren veranderd: van een sterk goed-fout-sentiment aan het einde van de vorige eeuw, naar een opener blik naar de beweegredenen van alle partijen. Hoe de vertelling zo compleet mogelijk kan worden gevormd, brengt soms wel uitdagingen met zich mee. Zo zoekt het Tegelmuseum naar de beste wijze om het sociaal-economische verhaal van de fabrieken te presenteren. Sommige instellingen proberen dicht bij de leefwereld van de bezoeker te blijven, bijvoorbeeld door in te zetten op het alledaagse karakter van de locatie, terwijl andere instanties het publiek juist willen uitdagen uit de traditionele denkkaders te stappen.

De presentatie van het erfgoed kent verschillende vormen. Allereerst kiezen veel instanties ervoor om gebruik te maken van audiovisuele middelen. Het Tegelmuseum ontwikkelde bijvoorbeeld enkele jaren geleden een app die tijdens het bezoek toegang gaf tot extra video's en maakte gedurende de pandemie verschillende vlogs. Een audiotour staat nog op de planning. Het klassieke bordje met tekst wordt nog gebruikt, maar veel conservatoren verlenen de voorkeur aan een interactieve vorm van kennisoverdracht. Zo mogen bezoekers

van het Onderduikmuseum plaatsnemen op een fiets die ooit werd gebruikt om, door middel van een dynamo, licht op te wekken, in plaats van deze enkel te bekijken.

In verschillende musea worden ook rondleidingen aangeboden, veelal verstrekt door vrijwilligers. Tijdens deze tours worden bezoekers aangemoedigd om in gesprek te gaan met hun gids en worden de ambachten aan de hand van demonstraties getoond. Daarnaast zijn er verschillende educatieve programma's te vinden bij de instellingen. Het Vrijheidsmuseum stemt deze lessen af op drie verschillende niveaus en motiveert de leerlingen om deel te nemen aan het debat.

In museum De Middelste Molen worden bovendien zogeheten 'productiedagen' georganiseerd: op deze dagen kunnen bezoekers de machines in werking zien. Kasteel Doorwerth heeft ervoor gekozen eens per maand 'toevallige ontmoetingen' te organiseren. Tijdens zo'n ontmoeting, een vorm van re-enactment, vertelt een acteur meer over het verhaal van zijn personage. Verhalen staan eveneens centraal in de sagen- en legendenavonden in het kasteel.

3.3.3 Samenwerkingen met Gemeenschappen

Het betrekken van de gemeenschap in de presentatie van immaterieel erfgoed vormt niet bij alle instanties een belangrijk thema. Voor het erfgoed van Kasteel Doorwerth geldt bijvoorbeeld dat er geen eenduidige groep met eigendomsrecht is: veel aspecten behoren tot een bredere groep dan de streek. Daardoor is het moeilijk om een gemeenschap te definiëren waar contact mee moet worden gezocht.

Het Tegelmuseum onderhoudt contact met individuen die zich bezighouden met het maken van tegels, maar hun werk wordt niet altijd tentoongesteld in het museum vanwege beperkingen zoals ruimte en budget.

Het Oude Ambachten & Speelgoed Museum streeft diversiteit in de collectie na en kan dit, door zowel schenkingen als gerichte zoekacties naar ontbrekende items, faciliteren. Hiernaast zijn er dagelijks verschillende vrijwilligers aanwezig uit ambachtgemeenschappen die ieder een ambacht uitoefenen en presenteren. Zij verschaffen de bezoekers van informatie over hun ambacht.

De oorlogsmusea, het Vrijheidsmuseum en het Nationaal Onderduikmuseum, ervaren dat met het verstrijken van de tijd het aantal nog levende ooggetuigen afneemt. Toch blijft er veel aandacht: beide musea ontvangen veel schenkingen vanuit de gemeenschap. Het Vrijheidsmuseum probeert in de presentatie ook het perspectief van minderheden een plaats te geven. Dat brengt soms ook uitdagingen met zich mee: wanneer het niet lukt om voldoende

bronnen en informatie te vinden, blijft een onderwerp soms langer op de plank liggen. Voor de presentatie over de zogeheten asocialen, mensen die wegens hun armoede waren opgepakt, uit concentratiekampen was een grootschalig onderzoek van 2,5 jaar nodig om tot voldoende informatie te komen. Voordat dat plaats kon vinden, moest de conservator het onderwerp zo'n zeven jaar laten rusten.

Musea zoeken de balans tussen het presenteren van erfgoed en het bewaken van privacygevoelige of stigmatiserende informatie. Wanneer er niet meer kan worden overlegd met de persoon in kwestie, wordt met de nabestaanden gewerkt. En soms, wanneer er verhalen zijn over iemand waarvan geen nabestaanden te vinden zijn, worden de narratieven gebruikt zonder te weten wat die persoon er zelf van vond.

3.3.4 Het Publiek

Zoals onder presentatie is beschreven gebruiken musea interactieve middelen om immaterieel erfgoed aan het publiek te tonen. Middels workshops, speciale tentoonstellingen en educatieve programma's laten zij de bezoeker in aanraking komen met de materie. Afhankelijk van de achtergrond van de bezoekers, reageert het publiek van de papierfabriek van herkenning tot verbazing. Volgens de conservator kan de interactie en verbazing het begrip tussen de verschillende generaties bezoekers bevorderen. Hoeveel interactie daadwerkelijk kan worden bewerkstelligd in een (wissel)expositie, wordt beïnvloed door zowel het budget van een instelling als het gekozen thema.

Het creëren van een ervaring vormt bij veel instellingen een onderdeel van de presentatie. Zo kan het publiek van zowel het Nationaal Onderduikmuseum als het Vrijheidsmuseum plaatsnemen in een reconstructie van een schuilkelder. Uit bezoekersreacties blijkt dat dat iets is dat het publiek bijblijft. De conservator van het Onderduikmuseum merkt op dat er met dergelijke belevenissen wel nauwkeurig moet worden omgegaan: 'We zijn daar voorzichtig mee. Je wilt je boodschap overbrengen op de manier dat het binnenkomt, maar zonder dat mensen daar nachtmerries van krijgen.'

De conservator van Kasteel Doorwerth tracht de presentatie zo toegankelijk mogelijk te maken. Daarom bieden zij verschillende vormen van overdracht aan: onder meer geschreven teksten, acteurs en activiteiten. Om de informatie zo behapbaar mogelijk aan te bieden, is daarom de keuze gemaakt om verhalen te vertellen die beknopt te vertellen en identificeerbaar zijn. Hierbij wordt ervoor gekozen om het perspectief vanuit de locatie - het kasteel - te hanteren. Aan de hand van een dagboek uit de Tweede Wereldoorlog en een app wordt meer verteld over onder andere de Slag om Arnhem. Uit de ervaring van de conservator blijkt dat de

presentatie middels re-enactment, ‘toevallige ontmoetingen’, de meeste reacties oproept. In de reacties van bezoekers wordt immaterieel erfgoed niet in het bijzonder genoemd: ‘Het lijkt erop dat het mensen niet individueel opvalt dat iets immaterieel erfgoed is.’

3.3.5 Museumdefinitie van ICOM en FARO

De vertegenwoordigers die wij hebben gesproken zijn tot op zekere hoogte bekend met de museumdefinitie van ICOM en FARO. Tijdens het vormgeven van een presentatie wordt, hoewel de doelstellingen grotendeels worden gedeeld, de definitie daarentegen niet apart gebruikt. Het Tegelmuseum focust voornamelijk op materieel erfgoed, mede doordat het werken met immaterieel erfgoed meer onderhoud vereist. Ook het Vrijheidsmuseum gaat bij het maken van een tentoonstelling niet apart na of dit immaterieel erfgoed bevat. Zij tonen in eerste instantie vooral de materiële objecten en ondersteunen deze met verhalen, die een soort rode draad door de expositie vormen. Uit het gesprek met De Middelste Molen bleek dat de conservatoren zich niet actief bezighouden met de veranderingen in museumdefinitie. Het streven naar duurzaamheid en toegankelijkheid hebben zij daarentegen wel hoog in het vaandel staan.

4. Reflectie Vanuit Onze Eigen Disciplines

4.1 Algemene Cultuurwetenschappen/Arts and Culture Studies

Binnen deze denktank studeren twee studenten Algemene Cultuurwetenschappen (Lena en Bente) en één student de Engelstalige variant Arts and Culture Studies (Fien S). Vanuit hun discipline reflecteren ze in dit hoofdstuk op immaterieel erfgoed aan de hand van de onderwerpen White Cube, Grenzen en Inclusie/Diversiteit.

White Cube

In de cultuurwetenschappen komt regelmatig het begrip ‘white cube’ museum voor, wat verwijst naar een vierkante of rechthoekige expositieruimte, met meestal een lichtbron in het midden en vaak strakke witte muren (Filopovic). Zo zagen we dit bijvoorbeeld in de eerste ruimte van het Airborne museum, waarin een redelijk lege ruimte een aantal schilderijen toonde. In tegenstelling tot de andere ruimtes van het museum, was dit een stuk statischer en ‘minder pakkend’. Binnen de cultuurwetenschappen staan wij open voor een meer dynamische, interactieve vorm van presentatie, waarbij de bezoeker zich daadwerkelijk betrokken kan voelen. Dit komt overeen met een deel van het theoretisch kader waarin staat dat musea zullen moeten veranderen in de manier waarop ze erfgoed beheren, vooral op het vlak van presentatie en de manier waarop cultuur op dit moment benaderd wordt.

Het Oude Ambachten en Speelgoedmuseum kampt met het probleem dat zij geen geregistreerd museum zijn. Zij wachten een verandering af van het museumregister, omdat op dit moment hun manier van tentoonstellen niet in lijn ligt met de eisen waaronder een museum moet voldoen. Uiteindelijk willen zij een geregistreerd museum worden, mits hun eigen identiteit kan worden bewaard. Op dit moment is dat niet mogelijk. Een belangrijk onderdeel van hun museumervaring is de toegankelijkheid van de objecten; bijna alles mag worden aangeraakt. Dit interactieve deel zou verloren gaan als ze ervoor kiezen om een geregistreerd museum te worden; dan moeten de objecten achter glas. Deze eis is gebaseerd op een aantal museale normen waaraan moet worden voldaan: norm elf: Collectieregistratie en Informatieplan, en norm twaalf: Continuïteit in Behoud (De Museumnorm 8-9). Het museum kan geen vaste plek voor objecten garanderen en ze kunnen niet garanderen dat er zorgvuldig wordt omgegaan met de objecten aangezien deze mogen worden opgepakt. Naar onze mening is deze eis verouderd; musea zijn niet langer plekken waar objecten worden tentoongesteld achter glas. Het zijn plekken waar culturen en ervaringen worden gedeeld op een

interdisciplinaire manier. De statische eigenschap, die in lijn ligt met de ‘white cube’ (Filipovic), verdwijnt langzaam. Het is daarom jammer dat een museum moet voldoen aan deze statische eis om subsidie te ontvangen. Naar onze mening beperkt deze eis de creatieve expressie van een museum. Het is natuurlijk lastig om hier verandering in te brengen; de normen zijn nodig om grenzen te stellen. Deze normen zijn in 2020 gesteld, dus misschien is het tijd voor een vernieuwing.

Grenzen

Buiten dat de bovengenoemde normen de creatieve expressie van musea beperken, roepen ze ook vragen op: wie bepaalt wat kan, mag en hoort in een museum en wie bepaalt de daarbij horende grenzen? Binnen de discipline Algemene Cultuurwetenschappen wordt vaak gekeken naar representatie en autoriteit. Het bovengenoemde voorbeeld illustreert een probleem waarbij een museum niet past binnen van bovenaf opgelegde normen.

Inclusie / Diversiteit

Binnen de discipline Algemene Cultuurwetenschappen wordt er vaak aandacht besteed aan inclusie en diversiteit. Ons viel op dat bijvoorbeeld museum Airborne at Hartenstein een inclusieve gemeenschap vertegenwoordigde. Dit was te merken aan het feit dat er niet alleen Nederlandse, Duitse en (voornamelijk) mannelijke soldaten werden vertegenwoordigd, maar ook de verhalen over Poolse soldaten, vrouwen en kinderen.

4.2 Geschiedenis

Vijf geschiedenisstudenten (Meili, Frank, Iza, Veerle en Fien J) hebben deelgenomen aan deze Denktank. Voor geschiedenisstudenten is immaterieel erfgoed een aspect dat nog vaak vergeten wordt wanneer historische analyses gemaakt worden. Omdat het niet altijd opgeschreven of op een andere manier gedocumenteerd is, is het niet erg toegankelijk voor wetenschappelijk historisch onderzoek. Het onderzoeken en borgen van immaterieel erfgoed is echter waardevol om historische gebeurtenissen te begrijpen en vast te leggen voor toekomstige generaties. De verhalen en kennis die onder het dynamische immaterieel erfgoed vallen, vormen een cruciale link tussen verleden en de huidige samenleving.

In de geschiedschrijving gaat het vaak over verhalen van ‘bovenaf’, waarbij leiders en elites de boventoon voeren. Sinds de twintigste eeuw is er vanuit cultuurgeschiedenis steeds meer belangstelling voor praktijken en tradities van de ‘gewone’ mens, wat in het begrip

‘history from below’ gevat wordt.²⁶ Deze term sluit perfect aan bij immaterieel erfgoed, omdat ook daar de gemeenschap centraal staat. Onderbelichte geschiedenis, praktijken en tradities krijgen middels immaterieel erfgoed een stem.

Als verzamelplaats van allerlei aspecten van de geschiedenis, zijn musea een goede plek om deze stemmen toe te voegen aan het narratief van het verleden. Bovendien kan immaterieel erfgoed met zijn dynamische natuur en doorwerking in het heden ervoor zorgen dat musea niet enkel alleen plaatsen van het verleden zijn. Geschiedenis is veel interessanter als het tot leven komt en er interactie plaatsvindt met de bezoeker.

Wat dit onderzoek ons heeft laten zien is dat immaterieel erfgoed nog te weinig vertegenwoordigd is in musea en dat de waarde die immaterieel erfgoed kan toevoegen niet voldoende wordt benut. De ontwikkeling waarbij ‘history from below’ in de geschiedschrijving een grote rol is gaan spelen, zou door meer musea overgenomen moeten worden om immaterieel erfgoed zijn rechtmatige plek te geven en zo de geschiedenis en de samenleving te verrijken.

4.3 Nederlandse Taal & Cultuur

Binnen de denktank zijn er twee studenten (Anne Boelen en Britt Duijzer) die deel uitmaken van de groep die Nederlandse Taal en Cultuur studeren. Naast het letterkundig perspectief dat dit met zich meebrengt en waar bij veel musea veel over gezegd kan worden, houden Nederlandse studenten zich over het algemeen ook veel bezig met het communicatieperspectief binnen de studie, wat ook goed toegepast kan worden binnen de observaties van de musea in dit adviesrapport.

Letterkundig Perspectief

Het overbrengen van een verhaal is niet makkelijk. Hoe zorg je dat mensen geïnteresseerd zijn, dat je teksten niet vervelen en dat mensen het ook nog opslaan? Het is een opgave waar bijna ieder museum zo zijn moeilijkheden mee heeft. Wat ons over het algemeen is opgevallen aangaande het overbrengen van een verhaal, zijn de volgende punten.

Veel musea gebruiken teksten om verhalen over te brengen bij voorwerpen, personen of gebeurtenissen. Ondanks dat tekst een heel mooi middel kan zijn om genuanceerd een bepaalde intentie achter iets over te brengen, kan het er ook voor zorgen dat iets verloren kan

²⁶ Andrew Port, ‘History from Below, the History of Everyday Life, and Microhistory’, *International Encyclopedia of the Social Behavioral Sciences* 2:11 (2015) 108–113.

raken in een zee van teksten waardoor het zijn speciale waarde verliest. Te veel teksten kan de bezoeker overweldigen of vervelen. Een goede afwisseling tussen gesproken en geschreven tekst kan een oplossing vormen voor dit probleem.

Een lange tekst bij een verhaal kan een mooi middel zijn om een genuanceerd verhaal over te brengen, maar kan er ook voor zorgen dat een bezoeker afhaakt. Wij zijn er tijdens onze observaties achter gekomen dat een tekst die *to the point* is geschreven, het beste werkt voor het behouden van de aandacht van de bezoeker.

Communicatie

Binnen een aantal musea waar wij zijn geweest is er rekening gehouden met internationale bezoekers. Zo werden de teksten in het museum aangeboden in twee of meer talen. Veel Gelderse musea die dicht bij de grens lagen of die thematiek hadden die meerdere nationaliteiten aantrokken, hebben ervoor gekozen hun boodschap in meerdere talen over te brengen. Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld het Vrijheidsmuseum in Groesbeek dat, naast dicht bij de grens te liggen van Duitsland, ook qua thematiek veel doelde op andere nationaliteiten om het hele plaatje te kunnen laten zien van de Tweede Wereldoorlog. Hierdoor werd eigenlijk alle tekst in het museum aangeboden in het Nederlands, Duits en Engels. Toen wij dit museum bezochten, merkten we dat we het een goede toevoeging vonden voor de overdracht van het gedachtegoed dat in dit museum tentoongesteld werd. Nederland is een land waarin niet iedereen Nederlands spreekt en open grenzen heeft. Er zijn veel culturen die hier rondlopen en veel niet-Nederlands sprekend publiek dat een eventuele museumbezoeker zou kunnen zijn. Het museum daardoor richten op verschillende nationaliteiten is geen slecht idee als je aan zoveel mogelijk mensen het gedachtegoed in het museum zou willen overbrengen. Natuurlijk kan dit ook contextafhankelijk zijn, aangezien sommige musea met hun thematiek misschien meer internationaal georiënteerd zijn dan andere musea, maar in ieder geval Engels als eventuele extra taal meenemen in het opstellen van een expositie, is in Nederland een groot voordeel denken wij.

4.4 Filosofie

In de denktank is er één filosofiestudent (Britt Duijzer). Wat een student filosofie of filosoof precies is, is niet helemaal helder. Plato suggereert in de beroemde dialoog Symposium dat het streven inzicht te vergaren datgene is wat de filosoof definieert. In hoeverre deze

karacterisering de juiste is, zal ik in deze reflectie buiten beschouwing laten. Toch denk ik dat de beschrijving een kern van waarheid bevat: filosofen bezitten een soort honger naar kennis.

Die honger resulteert in methoden als de dialectiek en dialoog, evenals in een breed aanbod disciplines. Van logica tot antropologie: de filosoof steekt overal zijn neus in. Het zou te veel gevraagd zijn om het thema ‘immaterieel erfgoed’ vanuit iedere tak van de filosofie te beschouwen. In deze reflectie beperk ik me daarom voornamelijk tot het sociaal-ethische perspectief. Ik zal daarbij, zoals Plato’s filosofen betaamd, vooral proberen vragen op te werpen, teneinde dichter bij kennis over het onderwerp te komen.

Voordat ik dat doe, moet opgemerkt worden dat immaterieel erfgoed een demarcatieprobleem in zichzelf bevat. Waar ligt de scheidslijn tussen materieel en immaterieel erfgoed nu precies? Uit de interviews bleek dat conservatoren en museummedewerkers lang niet altijd bekend zijn met de term en onzeker ogen in het hanteren hiervan. Dat leidt tot onduidelijkheid en misverstanden: waar het ene museum het achtergrondverhaal van een onderduiker markeert als immaterieel erfgoed, beperkt het volgende zich enkel tot rituelen die met het onderduiken gepaard gingen.

Tijdens het project is de vraag opgeworpen of het überhaupt wenselijk is dat musea zich bekommeren om de grenzen van de definitie. Moet de taal sluitend zijn om hem in de praktijk te kunnen hanteren? Vanuit een sociaal-ethisch perspectief zou ik willen betogen dat het wel degelijk van belang is dat musea de scheidslijnen kennen. Mede vanuit het domein van Nederlandse Taal & Cultuur kan namelijk worden gesteld dat taal een bepaald lidmaatschap kenmerkt. De huidige studentencultuur is hier een goed voorbeeld van. De kennis van de zogeheten ‘afko’s’ vormt in zekere zin onderscheid tussen wie al dan niet tot deze groep behoort. Wie niet bekend is met dit lexicon zal het appje ‘ga jij boschado? heb itakru nodig voor de pp’ nooit kunnen ontcijferen tot werkelijke boodschap. De taal vormt een drempel om als volwaardige participant deel te kunnen nemen aan het discours van studenten.

Dit principe gaat ook op voor institutionele contexten. Volgens het UNESCO-verdrag uit 2003 dienen de staten individueel de bewustwording van het belang van immaterieel erfgoed te vergroten (art. 14) en het erfgoed te definiëren in medewerking van gemeenschappen, groepen en relevante niet-gouvernementele organisaties (art. 11.b). Het verdrag heeft invloed op inwoners van alle staten van de Verenigde Naties (top-down), maar hoe kunnen de inwoners deelnemen aan het verdrag (bottom-up)? Vanuit het perspectief van Algemene Cultuurwetenschappen is gesteld dat er soms een incongruentie bestaat tussen de praktijk van een museum en de opgelegde normen. Ook bij immaterieel erfgoed is dat het geval.

Er is een machtsverschil tussen de VN, overheidsinstanties, musea, gemeenschappen en individuen. Dat geeft de cultuursector, in al haar breedte, een politiek karakter en maakt haar tot politeia: politieke samenleving. Daar zijn thema's als legitimiteit en lidmaatschap onlosmakelijk mee verbonden. Wie maakt deel uit van het doorgeven van immaterieel erfgoed? Hoe vorm je dat verschil? Welke instanties en groepen kunnen aanspraak maken op cultuursubsidies die immaterieel erfgoed betreffen? Waarom is er überhaupt hiërarchie in het behoud van cultuuruitingen die berusten op gelijkwaardige handelingen? Doen we het juiste door bepaalde gebruiken in stand te houden?

4.5 Business Administration

Binnen deze denktank is er een business administration student, en dat is ook zo gek nog niet. Een reflectie schrijven aan de hand van twee compleet verschillende disciplines is een uitdaging an sich. Desalniettemin kunnen er toch gelijkenissen gevonden worden in normen, waarden en belangen. In het kader van immaterieel erfgoed wordt binnen Business Administration allereerst gekeken naar de waardecreatie en management van dergelijke activiteiten binnen de culturele sector. Twee belangrijke en centrale waarden zijn duurzaamheid (van erfgoedinstellingen) en innovatie in de presentatie en behoud van immaterieel erfgoed.

Vanuit een bedrijfskundig perspectief, is het cruciaal dat musea en erfgoedinstellingen zich positioneren als dynamische en economisch duurzame entiteiten. Dit kan gedaan worden door het creëren van interactieve tentoonstellingen waarin er ingespeeld wordt op de beleveniseconomie. Door bezoekers een immersieve ervaring te bieden, zoals dat gebeurt in het Oude Ambachten en Speelgoedmuseum, kan er een nieuw verdienmodel gecreëerd worden.

Maar, buiten dit 'standaard' bedrijfskundige perspectief, kunnen er ook andere zaken belicht worden. Innovatie is een kernwaarde binnen Business Administration, en speelt eveneens ook een sleutelrol in het aantrekkelijk houden van immaterieel erfgoed voor een breder publiek. Dit omvat het gebruik van digitale technologieën zoals augmented reality (AR) en virtual reality (VR) om verhalen en tradities tot leven te brengen op een manier die zowel educatief als boeiend is. Dit gebeurt niet alleen ter plekke, maar ook online, waardoor een wereldwijd publiek kan worden bereikt. Hiermee wordt de toegankelijkheid en inclusiviteit van immaterieel erfgoed vergroot, wat essentieel is in een geglobaliseerde wereld. Ondanks dat het twee contrasterende disciplines zijn, zijn er toch diverse raakvlakken te vinden. Diversiteit,

inclusiviteit, innovatie, duurzaamheid en waarborging voor de toekomst zijn waarden die zowel in Business Administration als in Immaterieel Erfgoed te vinden zijn.

5. Adviezen en Conclusie

5.1 Inleiding

Tot nu toe is gebleken dat de musea die we hebben bezocht een diverse en rijke benadering van zowel materieel als immaterieel erfgoed tonen. Elk museum heeft unieke sterke punten, zoals de diepgaande historische inzichten bij Paleis Het Loo en de persoonlijke verhalen in het Nationaal Onderduikmuseum Aalten. Het dynamisch karakter van immaterieel erfgoed brengt zowel uitdagingen als kansen met zich mee. In dit hoofdstuk zullen we op basis van het theoretisch kader, de observaties en de analyse, een aantal adviezen bespreken die wij hebben opgesteld voor musea en hun omgang met immaterieel erfgoed. We zullen uiteenzetten wat goed blijkt te werken, waar andere musea mogelijk ook kansen kunnen benutten, evenals wat juist minder goed werkt en waar de uitdagingen liggen. Deze adviezen worden gestructureerd aan de hand van vier hoofdthema's die onderling nauw met elkaar zijn verbonden: (1) het bewustzijn rondom de term immaterieel erfgoed, (2) de presentatie van het immaterieel erfgoed, (3) de samenwerking met gemeenschappen en (4) de omgang met het publiek. Binnen deze thema's zullen we ook aandacht besteden aan de Gelderse *best practices* ter illustratie van succesvolle strategieën. We hebben bij het opstellen van de adviezen ook in literatuur gezocht naar *best practices* buiten Gelderland en het buitenland. Dit was echter erg lastig te vinden, wat opnieuw verwijst naar de complexiteit van het onderbelichte immaterieel erfgoed.

5.2 Bewustzijn Term Immaterieel Erfgoed

Hoewel veel musea bekend zijn met de term immaterieel erfgoed, is er vaak onduidelijkheid over hoe ze zich er als instelling toe moeten verhouden. Daarom adviseren wij musea om regelmatig te reflecteren op wat 'immaterieel erfgoed' voor hun eigen instelling betekent. Het viel ons op dat Paleis Het Loo hier bijvoorbeeld al meer mee bezig is. In de interviews wierpen meerdere conservatoren vragen op zoals 'Wanneer behoort iets dan al niet tot het begrip?' en 'In hoeverre is het wenselijk om de scheidslijnen te kennen?'. Deze vragen onderstrepen de complexiteit van het concept en de noodzaak voor musea om actief bezig te zijn met het definiëren en herdefiniëren van immaterieel erfgoed binnen hun eigen context. Om deze reflectie te bevorderen zouden bijvoorbeeld workshops en discussies georganiseerd kunnen worden tussen museummedewerkers, maar ook de bijbehorende gemeenschappen. Hierdoor kan een museum diverse perspectieven en inzichten verzamelen, wat bijdraagt aan een meer geïntegreerd begrip van immaterieel erfgoed dat tegelijkertijd past bij de visie en het doel van

de instelling.

Het organiseren van dergelijke workshops en discussies biedt niet alleen een platform voor het delen van kennis en ervaringen, maar helpt ook bij het creëren van een gemeenschappelijk begrip binnen de instelling. Hierdoor kunnen musea beter navigeren door de uitdagingen en mogelijkheden die het behoud van immaterieel erfgoed met zich meebrengt. Bovendien versterkt dit proces de educatieve rol van musea, door bezoekers en gemeenschappen bewuster te maken van de waarde en de nuances van immaterieel erfgoed. Wanneer er meer bewustwording van de term immaterieel erfgoed bij museummedewerkers ontstaat, opent de deur naar bewuste keuzes maken over de presentatie van immaterieel erfgoed. In plaats van immaterieel erfgoed onbewust op te nemen in de collectie, kunnen musea actief nadenken over hoe ze dit aspect van erfgoed willen presenteren en behouden.

5.3 Presentatie

De manier van presenteren van immaterieel erfgoed in musea is belangrijk voor het behoud en het doorgeven van culturele tradities en praktijken. Uit onze observaties van Gelderse musea en uit de interviews die zijn afgenomen met enkele curatoren van deze musea kan een aantal adviezen wat betreft de presentatie van immaterieel erfgoed worden opgesteld.

Allereerst viel op dat veel van de bezochte musea gebruikmaken van materieel erfgoed om het immateriële erfgoed te presenteren. Een aantal curatoren gaf ook aan dat het tentoonstellen van materiaal een van de unieke kenmerken van musea is. Wanneer de bezoeker ook interactie kan hebben met het object, zoals in het Oude Ambachten en Speelgoed Museum mogelijk bleek, kan er een diepere verbinding met het erfgoed worden gecreëerd. Immaterieel erfgoed wordt immers, zoals eerder gesteld in het theoretisch kader, gezien als ‘levend erfgoed’ en blijft in leven doordat het wordt uitgevoerd. Wij adviseren dan ook dat musea waar mogelijk de materiële middelen niet slechts tentoonstellen, maar interactief maken. Hierdoor kan de bezoeker meer worden ondergedompeld in de werelden van het immateriële erfgoed dat ze vertolken.

Hiernaast bleek dat moderne technologie de presentatie van immaterieel erfgoed kan verrijken en het toegankelijker kan maken. Kijkend naar bijvoorbeeld het Kasteel Doorwerth, dat de bezoeker de mogelijkheid biedt om via QR-codes Youtube video's over het erfgoed te laten bekijken, kan de kennis over het immateriële erfgoed van de bezoeker door middel van technologische middelen worden verdiept. Door het gebruik van moderne technologie bleken ook onderdompelende ervaringen met het erfgoed mogelijk. Een voorbeeld hiervan is de

interactieve Airborne experience in het Airborne museum, waarbij de bezoeker zelf in de schoenen van een Britse parachutist kan staan. Een advies aan musea is dan ook om verder te investeren in audiotours en interactieve installaties om verhalen dynamischer te presenteren en bezoekers meer te betrekken.

Ook bleek uit onze observaties en interviews dat het vertellen van verhalen een effectieve manier is om immaterieel erfgoed tot leven te brengen. Uit de bezoeken aan de oorlogsmusea bleek bijvoorbeeld dat deze vele verhalen, verteld vanuit verschillende perspectieven, centraal stelden in hun collecties. Bij een aantal musea viel op dat er nog mogelijkheden zijn meer perspectieven in de collectie centraal te zetten, om zo een uitgebreider beeld van het immateriële erfgoed te presenteren. De keuze voor musea om deze verhalen te belichten maakt de presentatie van het erfgoed niet alleen informatief, maar zorgt er ook voor dat het emotionele reacties bij het publiek oproept. Ons advies aan de musea is dan ook om diverse verhalen en perspectieven een centraal podium te geven in de collecties die ze presenteren.

5.4 Samenwerkingen met Gemeenschappen

Wij adviseren musea om zorgvuldig na te denken over de rol die zij kunnen spelen bij het presenteren van immaterieel erfgoed dat voortkomt uit gemeenschappen. Musea kunnen bijdragen aan het zichtbaar maken en ondersteunen van deze erfgoedgemeenschappen. Daarnaast faciliteren musea kennisuitwisseling tussen de samenleving en haar gemeenschappen en kunnen daarmee een educatieve en verbindende rol vervullen.

Wanneer immaterieel erfgoed afkomstig is uit een bestaande gemeenschap, is het van belang om deze gemeenschap nauw te betrekken bij de presentatie ervan. Daarbij adviseren wij musea om zichzelf niet als de erfgoedsspecialist te positioneren, maar zich op te stellen als een podium waar de gemeenschap haar erfgoed kan presenteren. De manier waarop het Oude Ambachten & Speelgoed Museum haar gemeenschappen betreft, is een uitstekend voorbeeld: de ambachtsbeoefenaars krijgen de vrijheid om een eigen invulling aan de presentatie te geven. Op deze manier blijft het erfgoed authentiek en dient het museum als een podium waarop het erfgoed wordt gepresenteerd.

Daarnaast is intensief contact tussen de gemeenschap en musea van groot belang, waarbij musea zich respectvol, open en flexibel moeten opstellen. Een uitdaging ligt in de bereidheid van de gemeenschap om zich open te stellen en het vinden van de juiste aanspreekpunten binnen de gemeenschap. Dit vereist een investering in tijd, zodat de relatie tussen de gemeenschap en musea kan worden opgebouwd en onderling vertrouwen kan

ontstaan. Wanneer er een vertrouwensbasis is om op voort te bouwen, is het belangrijk om helder te communiceren over de verschillende verwachtingen en een plan van aanpak. Dit is een voortdurend proces, door het dynamische karakter van immaterieel erfgoed.

De manier waarop immaterieel erfgoed van een gemeenschap gepresenteerd kan worden, verschilt per vorm van erfgoed. Het is daarbij belangrijk dat de gemeenschap zelf aan het woord is, bijvoorbeeld door het inzetten van gidsen, beoefenaars, films, dialoogtafels, of teksten geschreven door leden van de gemeenschap. Interactieve elementen vergroten het inlevingsvermogen van de bezoeker in de gemeenschap, dus we raden aan deze toe te voegen. Papierfabriek de Middelste Molen, waar vrijwilligers het publiek interactief betrekken bij de demonstraties, is een goed voorbeeld hiervan. Musea hebben vaak te maken met beperkte tijd en middelen om de presentatie op de gewenste manier te realiseren. Daarom adviseren wij musea om, in samenwerking met de gemeenschap, creatief na te denken over manieren waarop dit wel mogelijk is.

5.5 Het Publiek

Uit het theoretisch kader, onze observaties en interviews kunnen ook enkele adviezen worden opgesteld wat betreft de betrokkenheid van het publiek. Zo bleek dat interactieve en participatieve ervaringen hierin een cruciale rol spelen. De geschiedenis werd bijvoorbeeld, zoals eerder gesteld, voelbaar in het Airborne museum, door de mogelijkheid gebruik te maken van een interactieve installatie. Dergelijke interactieve elementen maken het erfgoed niet alleen zichtbaar, maar ook tastbaar en daarmee memorabel. Een advies aan musea die immaterieel erfgoed centraal stellen is dan ook waar mogelijk zulke interactieve elementen in hun collectie te verwerken.

Ook kunnen musea educatieve programma's aanbieden om bezoekers actief te betrekken. Uit ons onderzoek bleek bijvoorbeeld dat het Vrijheidsmuseum educatieve lessen afgestemd heeft op verschillende niveaus en leerlingen aanmoedigt deel te nemen aan debatten. Deze programma's helpen bezoekers om zich dieper met het erfgoed te verbinden en hun kennis erover te verrijken.

5.6 Conclusie

Op basis van bovenstaande adviezen, concluderen wij dat musea worden aangeraden om actief te reflecteren op de betekenis van immaterieel erfgoed voor hun instelling. Maak de presentatie van het erfgoed interactief, voeg educatieve elementen toe, gebruik moderne technologie en

plaats het verhaal en perspectief van de gemeenschap centraal. Betrek gemeenschappen, indien van toepassing, intensief bij het proces en investeer in de vertrouwensrelatie met die gemeenschap.

6. Bibliografie

Websites:

Airbornemuseum, <https://www.airbornemuseum.nl/ontdek/tentoonstellingen/airborne-experience> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Ambachtenmuseum, <https://www.ambachtenmuseum.nl/ontdek-het-museum/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

De Bastei, <https://www.debastei.nl/nl/over-ons/organisatie> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

De Middelste Molen, <https://www.demiddelstemolen.nl/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Doesburgsche Mosterd, <https://doesburgschemosterd.nl/ons-verhaal/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Gebroeders van Lymborch, <https://www.gebroedersvanlymborch.nl/leven/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

ICOM Nederland – Museumdefinitie, <https://icom.nl/nl/over-icom/museumdefinitie> (geraadpleegd op 24 mei 2024).

Immaterieel Erfgoed-Unesco Nederlandse Commissie, <https://www.unesco.nl/nl/dossier/immaterieel-erfgoed> (geraadpleegd op 27 maart 2024).

Kasteel Doorwerth, <https://www.glk.nl/doorwerth/kasteel-doorwerth> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Kien - Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland, <https://www.immaterieelerfgoed.nl/nl/kien> (geraadpleegd op 27 maart 2024).

Museumvereniging – Museumregister – Nederland, <https://museumvereniging.nl/kennisbank/museumregister-nederland> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Museum Arnhem, <https://www.museumarnhem.nl/nl/collectie> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Nationaal Onderduikmuseum, <https://nationaleonderduikmuseum.nl/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Nederlands Tegelmuseum <https://nederlandstegelmuseum.nl/zien-en-doen/tijdelijke-tentoonstellingen> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Openluchtmuseum, <https://www.openluchtmuseum.nl/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Paleis het Loo, <https://paleishetloo.nl/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Slot Loevestein, <https://www.slotloevestein.nl/dagje-loevestein/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Unesco - Immaterieel Erfgoed, <https://www.unesco.nl/nl/dossier/immaterieel-erfgoed> (geraadpleegd op 27 maart 2024).

Unesco – Text of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, <https://ich.unesco.org/en/convention> (geraadpleegd op 22 mei 2024).

Vrijheidsmuseum, <https://vrijheidsmuseum.nl/> (geraadpleegd op 9 juni 2024).

Zwarte Cross, <https://www.zwartecross.nl/> (geraadpleegd op 30 mei 2024).

Secundaire literatuur:

- Bakels, J., van Dorst, C., Elpers, S., Hemeltjen, F., Van Rooij, P. en Schep, M., *Ervaringen met co-creatie: een museaal podium voor immaterieel erfgoed* (2023).
- Blake, J., 'Museums and Safeguarding intangible cultural heritage - facilitating participation and strengthening their function in society', *International journal of intangible heritage*, 13 (2018) 18-32.
- Blake, J., 'Participation in safeguarding Intangible Cultural Heritage viewed as a Human Rights imperative', *Volkskunde* 3 (2020) 315-337.
- Elpers, S., 'Past and Future presencing in museums: Four cases of engaging with intangible heritage from the Netherlands', *Volkskunde* 3 (2020) 429-442.
- Filipovic E., 'The Global White Cube', *On Curating* 22 (2014).
- Lähdesmäki, T., Čeginskas, V.L.A., Kaasik-Krogerus, S., Mäkinen, K., en Turunen, J., *Creating and Governing Cultural Heritage in the European Union* (New York 2020).
- Port, A., 'History from Below, the History of Everyday Life, and Microhistory', *International Encyclopedia of the Social Behavioral Sciences* 2:11 (2015) 108–113.
- Unesco, *The Roles of Museums in Safeguarding Intangible Cultural Heritage* (Unesco Convention, October 2003) Position Paper for the Expert Meeting, April 5-7, 2004.
- Waterton, E., en Smith, L., 'The recognition and misrecognition of community heritage', *International Journal of Heritage Studies* 16:1-2 (2010) 4-15.

7. Bijlagen

7.1 Bijlage 1: Observatielijst Musea

1. Sectie 1: Algemeen
 - a. Wat is de naam van het museum?
 - b. Wie doet de observatie?
 - c. Wanneer hebben jullie een bezoek gebracht?
 - d. Van hoe laat tot hoe laat waren jullie in het museum?
2. Sectie 2: Beschrijving immaterieel erfgoed
 - a. Wat zie je?
 - b. Onder welk domein zou je het plaatsen?
 - i. Sport en spel
 - ii. Spreken, zingen, en vertellen
 - iii. Traditioneel vakmanschap en ambachten
 - iv. Festiviteiten en rituelen
 - v. Uitvoerende kunsten
 - vi. Kennis rondom natuur en universum
 - c. Hoe wordt het immateriële erfgoed gepresenteerd? (film, workshop, etc.)
 - d. Hoe komt de presentatie op jou over?
3. Sectie 3: Doelgroep
 - a. Op welke doelgroep is de presentatie gericht?
 - b. Hoe wordt het publiek betrokken bij de presentatie van het immateriële erfgoed?
4. Sectie 4: Totstandkoming en perspectief
 - a. Is er iemand betrokken bij de presentatie van het immateriële erfgoed (wordt het bijvoorbeeld gemaakt met de gemeenschap samen)? En zo ja, wie?
 - b. Wordt het immaterieel erfgoed benaderd vanuit een historisch perspectief of wordt er gekeken vanuit het moderne perspectief?
 - c. Hoe worden contemporaine problemen gekoppeld aan de presentatie van immaterieel erfgoed?
 - d. Hoe worden contemporaine problemen gekoppeld aan de presentatie van immaterieel erfgoed?
5. Sectie 5: Grensgebied

- a. Zijn er zaken die volgens jou in het 'grensgebied' van immaterieel erfgoed horen? Zo ja, welke?
 - b. Wat viel je hierbij op?
6. Sectie 6: Overig
- a. Ruimte voor overige bevindingen

7.2 Bijlage 2: Vragenlijst voor Musea

1. Zijn jullie bekend met de term immaterieel erfgoed?
 - a. Zo ja, wat is jullie definitie van immaterieel erfgoed?
2. Welk immaterieel erfgoed wordt hier tentoongesteld?
3. Waarom is er voor deze vorm van tentoonstellen gekozen?
4. Is de presentatie van dit immateriële erfgoed statisch, of is het erfgoed in het verleden anders gepresenteerd?
 - a. Waarom wel/niet anders gepresenteerd in het verleden?
5. Waar lopen jullie tegenaan met de presentatie van het immateriële erfgoed?
6. Hoe gaan jullie om met het feit dat jullie immaterieel erfgoed tentoonstellen dat van een bepaalde gemeenschap is?
 - a. Hoe maken jullie een selectie van mensen die jullie betrekken bij het creëren van de tentoonstelling?
 - b. Hoe gaat de samenwerking met deze contacten?
 - c. In hoeverre hebben jullie het idee dat de tentoonstelling de gemeenschap representeert?
7. Hoe maken jullie het erfgoed toegankelijk voor publiek?
 - a. Zijn er bepaalde zaken geweest die jullie hebben weggelaten voor de toegankelijkheid van het publiek?
8. Welke reacties krijgen jullie terug van het publiek?
9. Bent u op de hoogte van de verandering in de museumdefinitie van ICOM en FARO?
 - a. Zo ja, heeft dit invloed op het museum/ de tentoonstelling?
10. Zijn er nog ervaringen over en met dit onderwerp die u met ons wil delen?

7.3 Bijlage 3: Antwoorden Observatielijst Musea

Tijdstempel	E-mailadres	Wat is de naam van het	Wie doet de observatie?	Wanneer hebben jullie e	Van hoe laat tot hoe la	Wat zie je?	onder welk domein zou j	Hoe wordt het immaterie	Hoe k
3-12-2024 11:23:17	annetboelen@gmail.co	De Bastei Nijmegen	Anne, Britt	12-03-2024	10 tot 11	Geschiedenis van Nijme	traditioneel vakmanscha	Reenectmant, filmpjes, (1 Natu	
3-15-2024 12:58:04	duijzerbritt@gmail.com	Vrijheidsmuseum	Anne, Britt	15-03-2024	11:00-12:30 uur	Gedachtegoed van de t	Historie	Film, muziek, audio frag	Krach
3-22-2024 14:10:29	bentejaracke@gmail.co	Airborne Museum at Hartenstein	Bente, Lena	22-03-2024	10:00-11:00	In het Airborne museum spreken zingen en verte	Onder het immaterieel e	De pr	
3-28-2024 13:42:01	lmh.jordaens@gmail.co	Tegelmuseum	Fien S en Fien J	28-03-2024	13:00-14:00	Keramische kunstwerke	traditioneel vakmanscha	Materieel: vorm. Er is eer	Geloc
3-31-2024 16:31:01	snlfien@gmail.com	Ambachten en speelgo	Fien S en Fien J	28-03-2024	11:00-11:30	Verschillende ambachte	spuit en spel, traditio	Materieel gepresente	er: Over
3-31-2024 16:45:32	snlfier@gmail.com	Papierfabriek De Midd	Fien S en Fien J	28-04-2024	15:00-16:30	Wie mogen alleen met e	traditioneel vakmanscha	De werking van de ma	Intera
4-1-2024 20:41:27	duijzerbritt@gmail.com	Museum Arnhem	Britt	29-03-2024	11:30-16:30	In het bijzonder de ten	uitvoerende kunsten, G	Film, VR, interactief kun	Niet b
4-1-2024 20:48:56	duijzerbritt@gmail.com	Slot Loevestein	Britt	03-03-2024	13:45-15:15 uur	Een presentatie van het	traditioneel vakmanscha	Video's met re-enactmen	Rede
4-6-2024 22:35:03	meilweiman01@hotmail	Mosterdmuseum Doesb	Frank, Meili	04-05-2024	15:00-15:45	veel mosterd potten en	(traditioneel vakmanscha)	film en live demonstratie	inbng
4-8-2024 11:19:40	annetboelen@gmail.co	Nationaal onderduikmu	Anne, Britt	22-03-2024	van 10 uur tot ongeveer	Geschiedenis van het o	Geschiedenis	Een mix van van alles, j	De pr
4-10-2024 15:48:45	meilweiman01@hotmail	Palais 11.00 Apeldoorn	Frank, Meili	10-04-2024	11:00 - 15:00	Weinig immaterieel erf	gokennis van de Nederlan	via een korte film of loss	Inform
4-15-2024 10:34:00	meilweiman01@hotmail	Kasteel Doorwerth	Frank, Meili	12-04-2024	16:00 - 17:00	Heel veel verschillende	! spreken zingen en verte	Geschiedenis en cultuu	Heel
4-23-2024 14:10:00	veerie.bruekhuizen@kpi	Gebroeders Van Lyndo	Iza, Veerie	10-04-2024	13:45 tot 15:15	Veel kopieën van de s	chuitvoerende kunsten	Verhalen over de cultuu	De vn
4-23-2024 14:39:43	veerie.bruekhuizen@kpi	Nederlands Openlucht	Veerie	19-04-2024	10:30 tot 15:00	Het Openluchtmuseum	(traditioneel vakmanscha)	Film, demonstraties door	Er vs

7.4 Bijlage 4: Samenvatting Observaties

De Bastei Nijmegen

- Observatoren: Anne en Britt
- Datum van bezoek: 12 maart 2024
- Observaties: De Bastei focust op de geschiedenis van Nijmegen en zijn omgeving, inclusief de natuurlijke geschiedenis met opgezette dieren.
- Domein: Geschiedenis en traditioneel vakmanschap.
- Opvallend: De presentatie vermengt materieel met immaterieel erfgoed, waarbij de focus soms afwijkt van bredere historische contexten.

Vrijheidsmuseum

- Observatoren: Anne en Britt
- Datum van bezoek: 15 maart 2024
- Observaties: Het museum belicht het gedachtegoed van de Tweede Wereldoorlog en de betekenis van vrijheid.
- Domein: Historie.
- Opvallend: De presentatie is evenwichtig en probeert een brede doelgroep aan te spreken, maar sommige aspecten van de oorlog kunnen verder worden uitgediept.

Airborne Museum at Hartenstein

- Observatoren: Bente en Lena
- Datum van bezoek: 22 maart 2024
- Observaties: Focus op de geschiedenis van de Airborne-operaties tijdens de Tweede Wereldoorlog.
- Domein: Geschiedenis en kennis.

- Opvallend: Goede integratie van materieel en immaterieel erfgoed, hoewel de presentatie meer interactieve elementen kan gebruiken.

Tegelmuseum

- Observatoren: Fien S en Fien J
- Datum van bezoek: 28 maart 2024
- Observaties: Het museum toont keramische kunstwerken en ambachtelijke productietechnieken.
- Domein: Traditioneel vakmanschap en ambachten.
- Opvallend: De focus ligt sterk op visuele kunst, minder op de ambachtelijke vaardigheden achter de werken.

Oude Ambachten en Speelgoedmuseum

- Observatoren: Fien S en Fien J
- Datum van bezoek: 28 maart 2024
- Observaties: Het museum presenteert diverse traditionele ambachten en speelgoed in een interactieve setting.
- Domein: Sport en spel, traditioneel vakmanschap.
- Opvallend: De grote hoeveelheid objecten kan soms overweldigend zijn, wat afleidt van de educatieve waarde.

Slot Loevestein

- Observatoren: Britt
- Datum van bezoek: 3 maart 2024
- Observaties: Het kasteel biedt een blik op middeleeuwse geschiedenis en verdedigingsstrategieën.
- Domein: Historie en militaire tradities.
- Opvallend: De presentatie van het kasteel is zeer visueel met weinig focus op immaterieel erfgoed zoals verhalen en legendes.

Nationaal Onderduikmuseum Aalten

- Observatoren: Anne en Britt
- Datum van bezoek: 22 maart 2024

- Observaties: Dit museum belicht de verzetsactiviteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog en de onderduikverhalen die zich in Aalten en omstreken afspeelt.
- Domein: Tweede Wereldoorlog geschiedenis.
- Opvallend: Het museum doet uitstekend werk in het vertellen van persoonlijke verhalen, wat de presentatie van immaterieel erfgoed versterkt. Echter, de veelheid van verhalen kan soms overweldigend zijn en maakt het moeilijk om een duidelijke lijn te volgen.

Paleis Het Loo Apeldoorn

- Observatoren: Meili en Frank
- Datum van bezoek: 10 april 2024
- Observaties: Paleis Het Loo biedt een diepgaand inzicht in de geschiedenis van de Nederlandse monarchie en de culturele schatten die daarmee verbonden zijn.
- Domein: Koninklijke geschiedenis en cultuur.
- Opvallend: Er wordt weinig aandacht besteed aan de rituelen en festiviteiten, wat essentiële aspecten van het immateriële erfgoed van het paleis zijn. Dit is duidelijk onderbelicht in de huidige presentaties.

Kasteel Doorwerth

- Observatoren: Meili en Frank
- Datum van bezoek: 12 april 2024
- Observaties: Dit middeleeuwse kasteel presenteert de rijke geschiedenis van feodalisme en ridderschap in Nederland.
- Domein: Historie en feodale tradities.
- Opvallend: De presentatie richt zich vooral op de materiële aspecten van het kasteel met minder nadruk op de immateriële verhalen en legendes die de geschiedenis van het kasteel verrijken.